

MÎRZÂ-ZÂDELER AİLESİNDEN ŞEYH MEHMED EFENDİ

Yrd. Doç. Dr. Atabey KILIÇ*

1) HAYATI

Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi, İstanbul kadılığından mazul iken H. 1093/M. 1682'de vefat eden ve özellikle 18. yy.'da "Mîrzâ-zâdeler" olarak meşhur olan ailenin kurucusu Mîrzâ Mehmed Efendi'nin büyük oğlu¹, bu devrin tanınmış şâir ve âlimlerinden olan Mîrzâ-zâde Ahmed Neyli'nin de ağabeyidir². Şeyh Mehmed Efendi'nin doğum tarihi hakkında elimizde kesin bir bilgi mevcut değildir. Ancak, Fındıklılı İsmet Efendi'nin kaydına göre 1147 Zilhicce/1734 Nisan'ında öldüğü zaman yaşının 70'in üzerinde olması³, aşağı yukarı 1665-1668 yılları arasında doğduğunu gösterir. Ayrıca, kendinden bir küçük olan kardeşi Mîrzâ Mustafa

* Ege Üniv. Ed. Fak Türk Dili ve Ed. Böl. Öğr. Üyesi.

- 1 Mehmed Ra'if, Mir'ât-ı İstanbul'da "Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi 1126'da Şeyhü'l-İslâm olan Mîrzâ Muştafâ Efendi'niñ oğludur" diyerek Şeyh Mehmed Efendi'nin babasını yanlış olarak verir. Bkz. Mehmed Ra'if: Mir'ât-ı İstanbul, İstanbul 1314, s. 185. Mehmed Ra'if'in verdiği bilgileri Şemseddin Sami de aynen kullanır. Bkz. Şemseddin Sâmî: Kamusü'l-A'lâm, IV. C., İstanbul 1316, s. 4509. Aynı yanlışlığa, İbrahim Hakkı Konyalı da düşmüştür. Bkz. Üsküdar Tarihi, I. C., İstanbul 1976, s. 234. Bu yanlışlık aynı zamanda yaşayan Şeyhülislam Mîrzâ Mustafa Efendi (öl. 1722) ve oğlu tezkire sahibi Sâlim Efendi (öl. 1743)'den ibaret olan ikinci bir Mîrzâ-zâdeler ailesinin mevcudiyetinden ileri gelmektedir.
- 2 Neyli'nin hayatı, edebî kişiliği ve eserleri için bkz. Atabey Kılıç: Ahmed Neyli Divanı (Basılmamış doktora tezi), İzmir 1994.
- 3 "...1147 zi'l-hiccesinde sinni yetmiş mütecevizen irtihâli vukû' buldı..." Fındıklılı İsmet Efendi: Tekmiletü's-Şakâyık fi Hakk-ı Ehli'l-Hakâyık (haz. Doç. Dr. Abdülkadir Özcan), İstanbul 1989, s. 83.

Efendi'nin doğum tarihinin H. 1080/M. 1669 olduğunu da göz önüne alırsak⁴, bu tarihin 1665-1668 yılları arasında olması gerektiği kesinlik kazanır. Şeyh Mehmed Efendi'nin doğum yeri de kesin olarak bilinmemekle beraber, babası uzun müddet Üsküdar'da oturduğuna ve aile fertlerinin hepsi de burada bulunan Karacaahmet mezarlığında gömülü olduğuna göre, Üsküdar'da doğmuş olması ihtimal dâhilindedir. Şeyh Mehmed Efendi'nin annesi, Abdullah binti Safiye hanımdır.

Bir ara Sadrazam Siyavuş Paşa'nın imamlığını yaptığından "Siyavuş Paşa İmamı" diye de anılan Mîrzâ-zâde Mehmed Efendi'ye "Şeyh" sıfatının verilmesinin en önemli sebeplerinden biri, ismini babasının veya H 1122/ M. 1710'da doğmuş olan oğlu Mehmed (Sa'id) Efendi'nin ismiyle karıştırılmaktan kurtarma düşüncesi. diğeri de Mîrzâ Mehmed Efendi'nin çocuklarının en büyüğü olması olabilir. Kaynaklarda ismi istisnasız, "Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi" veya "Mîrzâ Efendi-zâde Şeyh Mehmed Efendi" örneğinde olduğu gibi hep, "şeyh" ibaresiyle beraber kullanılmaktadır.

Mîrzâ-zâdeler ailesinin en tanınmış fertlerinden olan Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi, Şeyhülislam Erzurumlu Seyyid Feyzullah Efendi (öl. 1703)'nin de damadıdır. Hanımının ismi Feyzullah-zâde Seyyide Ayşe Hanım'dır. Mehmed Efendi, babası ve daha sonra kayınpederinin tesiriyle başlangıçta müderrislik mesleğinde hızla yükselmiştir ki, buna ilmiye teşkilatında verilen isim "tafra"dır.

Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi, babasının talim ve tedrisiyle tahsilini tamamladıktan sonra, tedris mesleğine girmiştir. Resmi olarak, ilmiye sınıfına girerken aldığı ilk görevi, aşağı yukarı 20-22 yaşındayken, Siyavuş Paşa İmamı Mahmud Efendi'nin 1099 Zilhicce/1687 Eylül'ünde vefatı üzerine tevcih edilen Şâh Hübân Medresesi müderrisliğidir⁵. Hemen sonra, Bâlî Efendi Medresesi'ne tayin edildiğini görüyoruz; kısa süren bu görevini tamamlayınca, bu medreseye 5 Muharrem 1100/30 Ekim 1688'de kardeşi Mîrzâ-zâde Mustafa Efendi müderris olarak atanmıştır⁶. Şeyh Mehmed Efendi'nin daha sonraki görev yeri olan Topkapı civarındaki Ahmed Paşa Medresesi'ne ne zaman tayin edildiğini bilemiyoruz. Buradan 1102 Receb/1690 Nisan'ında azledilince yerine, Nakibü'l-Eşrâf Hocazâde Efendi (Mehmed ibn Seyyid Osman) getirilmiştir⁷. Kaynaklarda, Haydar Paşa Medresesi'ne ne zaman tayin edildiğine dair bilgi yoksa da, Ahmed Paşa Medresesi'nden ayrıldıktan hemen sonra buraya geldiğini tahmin edebiliriz. Buradan 1105 Safer/1693 Eylül'ünde azledilmiş ve yerine Malatyalı Mahmud

4 "Bîn seksen cümâde'l-ülâsınun yigirmi birinci erbacâ günü baedel-caşr kadem-nihâde ve kâşâne-i vücûd olup..." Bkz. Şeyhî: Vakâyiü'l-Fuzalâ (naz. Doç. Dr. Abdülkadir Özcan), II-III. C., İstanbul 1989, s. 17.

5 Şeyhî: Vakâyiü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 14.

6 "... yüz muharreminiñ beşinci günü birâder-i mihter-i mükerrerleri Şeyh Mehmed Efendi Hazretleri yirlerine Bâlî Efendi medresesine vâlî olmuşlar idi..." Şeyhî: Vakâyiü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 17-18.

7 "...yüz iki recebinde Mîrzâ Efendi-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hazretleri yirlerine Top Kapusu [İstanbul'da semt] dâhilinde Ahmed Paşa Medresesi sezâ görülüp..." Şeyhî: Vakâyiü'l-Fuzalâ; II-III. C., s. 182.

Efendi getirilmiştir⁸. Şeyh Mehmed Efendi'nin bundan sonra aldığı müderrislik derecesi ise Sahn-ı Semâniye'den biridir. Buradan da kısa müddet sonra ayrılınca yerine 1106 Muharrem/1694 Ağustos ayında Es'ad-zâde Seyyid Şeyh Mehmed Efendi getirilmiştir⁹. Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi'nin bundan sonra müderrislik yaptığı medrese, Şeyhü'l-islam Yahya Medresesi'dir. Kayınpederi Feyzullah Efendi'nin 26 Mayıs 1695'te ikinci defa şeyhülislam olmasından sonra müderrislik mesleğinde hızlı bir şekilde yükselmeye başlayan Şeyh Mehmed Efendi'nin görev yaptığı bu son medresesi, 1107 Rebiyülevvel/1695 Ekim'inde Minkârî-zâde Efendi Tâbi'i Ömer Efendi'ye tevcih edildi¹⁰ ve kendisi de Kara Mustafa Paşa Medresesi'ne tayin olundu. Buradaki görevi de 1109 Şevval/1697 Nisan'ına kadar sürdürdü ve bu tarihte yerine Sâdık Efendi Tâbi'i Tatarî 'Abdullah Efendi tayin edildi¹¹. 1112 Cemâziyelevvel/1700 Ekim'inde Sârîku'l-bahr Hüseyin Efendi-zâde Mehmed Emin Efendi'ye devredene kadar Şeh-zâde Medresesi'nde hâmis-i Süleymaniye pâyesiyile müderrislik vazifesini ifa ettiğini görmekteyiz¹².

Müderrisliğin son merhalesine gelen her müderrisin tabii hakkı ve istediği takdirde yapabileceği görevlerden olan "kadılık" mesleğini Şeyh Mehmed Efendi de seçmiş, aynı zamanda kayınbiraderi de olan Şeyhulislam Esseyyid Feyzullah Efendi-zâde Esseyyid Ahmed Efendi'nin yerine, Şeh-zâde Medresesi'nden ayrılmasından bir ay sonra, yani 1112 Cemâziyelâhır/1700 Kasım'ında Edirne pâyesiyile mahreç mevleviyetlerinden olan İzmir kadılığına tayin edilmiştir¹³. Mehmed Efendi, diğer mevleviyetler gibi bir sene olan mahreç mevleviyeti¹⁴ görevini bir buçuk yıldan biraz daha fazla bir müddetle burada yaptıktan sonra, 1113 Zilhicce/1702 Nisan ayında yerine Hısn-ı Mansûrî-zade Emînü'l-Fetvâ Ahmed Efendi¹⁵ tayin edilmiş, kendisi de 1114 Muharremi guresi/1 Mayıs 1702'de Mekke kadılığı pâyesi alarak azledilmiştir¹⁶. Daha sonra Edirne kadısı olduğunu biliyoruz, ancak buraya ne zaman tayin edildiğine dair kesin bir bilgimiz yoktur¹⁷. Şeyh Mehmed Efendi, 15 Şaban 1114/5 Ocak 1703 Cuma gününe kadar Edirne kadılığı görevini

8 "...yüz beş şaferinde Mîrzâ Efendi-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hazretleri yirlerine Haydar Paşa medresesiyle i'tâ olundu..." Şeyhî: Vakâyiü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 155.

9 "...yüz altı muharreminde hâlâ meşhat-ı islâmiyye'den münfaşıl Mîrzâ Efendi-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hazretleri yirlerine Şahn-ı semâniyenî birine hürâm itmişler idi..." Şeyhî: Vakâyiü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 141.

10 "...yüz yidi rebî'ü'l-evvelinde Mîrzâ Efendi-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hazretleri yirlerine Şeyhü'l-islâm Yahyâ Medresesi in'âm olundu..." Şeyhî: Vakâyiü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 193.

11 "...yüz tokuz şevvâlinde Mîrzâ Efendi-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hazretleri yirlerine Çara Muştafâ Paşa medresesi in'âm olunmuşıdı..." Şeyhî: Vakâyiü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 163.

12 "...yüz on iki cemâzi'l-ülâsında Mîrzâ Efendi-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hazretleri yirlerine Şeh-zade dârü'l-ifâdesine bâ-nihâde olup..." Şeyhî: Vakâyiü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 387.

13 "... yüz on iki cemâzi'l-âhiresinde...yirlerine Mîrzâ Efendi-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hazretleri vâşıl oldılar sene-i merkûme zi'l-hiccesinde bunlara İstanbul pâyesi ihsân olunup..." Şeyhî: Vakâyiü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 391.; Mehmed Ra'if: Mir'at-ı İstanbul, s. 185.

14 Bkz. İ. H. Uzunçarşılı: Osmanlı Devletinin İlimiye Teşkilatı, Ankara 1988, s. 101.

15 "...yüz on üç zi'l-hiccetü'l-şerifesinde Mîrzâ Şeyh Mehmed Efendi Hazretleri yirlerine izmir kazâsiyle tevkar olındıklarında yine müşârünileyh mahdûmları hilâfete zabt idüp arpalıkları dağı üzerlerinde ibkâ ve muqarrer kılınmışıdı..." Şeyhî: Vakâyiü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 503.

16 "...Mîrzâ Efendi-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hazretleri hâmis-i Süleymaniye i'ibâniyle Şeh-zâde Medresesi müderrisi iken Edirne pâyesiyile İzmir kâdısı olup ba'duhu Mekke pâyesiyile 'azl oldılar fi gurre-i muharrem sene 1114..." Şeyhî: Vakâyiü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 227.

17 Bkz. Mehmed Ra'if: Mir'at-ı İstanbul, s. 185.

ifâ etmiştir¹⁸. Bu tarihte azledilince yerine Şeyhü'l-islam Yek-çeşm Hüseyin Efendi bu göreve getirilmiştir¹⁹. 1703 Mart'ında, üzerinde bulunan Pravadi kazası arpalığı kendisinden alınarak Kara Ebubekir Efendi'ye verilmiştir²⁰.

H. 1114 sonlarına doğru, yani 1703 yılı Nisan ayı civarında Mirzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi'ye İstanbul pâyesi, kayınbiraderlerine de kazaskerlik pâyelerinin verildiğini görüyoruz²¹. Mehmed Efendi ve kayınlarının bu yükselişlerinde tabii ki, kayınpederi Şeyhü'l-islam Seyyid Feyzullah Efendi'nin büyük bir tesiri vardır. İki defa şeyhülislam olan Feyzullah Efendi, dokuz seneye yakın süren ikinci şeyhülislamlığının başlangıcında, henüz en küçük rütbeleri bile ihraz etmemiş olan oğullarını, büyük mevkilere yükseltmek için, çok kısa sayılabilecek bir müddet zarfında, İstanbul kadılığı, Anadolu ve Rumeli kazaskerlikleri gibi, yüksek ilmiye makamlarına geçirmekle de yetinmeyerek, büyük oğlu Fethullah Efendi'nin kendisinden sonra bilfiil şeyhülislam olması için Ramazan 1113/Şubat 1702'de, talebesi olan padişah II. Mustafa'nın mührünü taşıyan bir hatt'ı hümayunun ısdar edilmesini temin etmiştir.

Osmanlı tarihinde bu hadisenin bir benzeri daha yoktur. Feyzullah Efendi'nin padişah üzerindeki nüfuzu o kadar büyüktür ki, II. Mustafa tayin ettiği bütün sadrazamlara, hocasının fikri alınmadan hiç bir şey yapılmaması hususunda kesin emir vermiştir. Belli başlı makamları oğullarına, akrabasına ve yakınlarına veren Feyzullah Efendi'ye karşı ulemâ arasında daha önceden var olan hoşnutsuzluk, oğlu Fethullah Efendi ile ilgili son tevcihten sonra iyice su yüzüne çıkmaya başladı. Bu hoşnutsuzluk, İstanbul'da ikiyüz kadar cebecinin alamadıkları ulûfeleri istemek bahanesiyle 4 Rebiyülevvel 1115/17 Temmuz 1703 gecesi toplanmaları ve ertesi gün cebehaneye kapanarak, ulûfe talepleri ve gülbang çekmeleri ile kısa zamanda boy vermeye başlayan bir isyana dönüşür. Osmanlı tarihinde "Edirne Vak'ası" veya daha meşhur bir ifade ile "Feyzullah Efendi Vak'ası" şeklinde kaydedilen bu isyan neticesinde, Şeyhülislam Feyzullah Efendi ve oğlu Fethullah Efendi türlü hakaret ve işkencelerle katledilmiş, kafası vücudundan ayrılan Feyzullah Efendi'nin cesedi 21 Rebiyülâhır 1115/3 Eylül 1703 Pazar günü Tunca

18 "...Mirzâ Efendi-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hazretleri Mekke pâyesiyle İzmir'den ma'zûl iken Edirne kâdısı olup ba'dehu ma'zûl oldular fi 15 Şa'bân sene 1114...." Şeyhi: Vakâyiü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 223.

19 "...yüz on dört şa'bânında Mirzâ Efendi-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hazretleri yirlerine bi'l-fi'l Edirne kâzâsıyla tekrim olunduğlarında arpalıkları imâm-ı sultân-ı Maḥmûd Efendi'nin zamunc-i revâbitleri kılınd..." Şeyhi: Vakâyiü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 256.

20 "...senc-i mezbûre [1114] zi'l-ka'desinde ma'zûl ve maḥâm-ı hükûmetlerine [İstanbul kâzâsı] Esseyyid Feyzullah Efendi dâmâdi Esseyyid Maḥmûd Efendi Hazretleri vâşıl oldular. Mirzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hazretleri üzerlerinden Pravadi kâzâsı arpalık ta'yın olundu...." Şeyhi: Vakâyiü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 278.

21 "Tevcih-i pâychâ be-hvâce-i şeh-zâde Es-seyyid İbrâhîm Efendi ve Mirzâ-zâde Efendi" "Şeyhü'l-islam Efendi Hazretlerini dördüncü maḥdûmları olup İstanbul pâyesiyle şehzâde hvâcesi olan Es-seyyid İbrâhîm Efendi birâderlerinden Es-seyyid Muştafâ Efendi bi'l-fi'l ve Es-seyyid Ahmed Efendi pâye ile şadr-ı Anadolî rütbesini ihraz itmeğin kendü dâhu rütbe-i mevleviyetiden pâye-i şadârete itikâ itmek niyâzında olmağın evâsıt-ı mâh-ı merḥûmda maḥdûm-ı müşârin ileyhe dâhu Anadolî pâyesi ve dâmâd-ı şeyhü'l-islam olan Mirzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi'ye İstanbul pâyesi ihsân olındı" Râşid Tarih, I. C., İstanbul 1153, Mûteferrika baskısı, vr. 274 a-b.

nehrine atılmış, padişah II. Mustafa tahttan indirilmiş, yerine 10 Rebiyülevvel 1115/23 Ağustos 1703'te kardeşi III. Ahmet tahta çıkarılmıştır²².

Bu hadise esnasında Feyzullah Efendi'nin damatları da göz altına alınmıştır. Daha önce almış olduğu İstanbul pâyesiyile Edirne kadılığından mazul ve İstanbul kadılığını almak için payitahta gelmekte olan Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi ile kendisi gibi Feyzullah Efendi damatlarından, Rumeli kazaskerliği sözü almış olan Es-seyyid Mahmud Efendi, "Edirne Vak'ası"nın ortaya çıkmasından dört beş gün önce Çorlu yakınlarına gelmiş bulunurlarken, İstanbul'da isyanın patlak verdiğini duymuşlar, hadisenin neticesini anlamak için burada birkaç gün beklemeye karar vermişlerdi. Bu sırada, İstanbul'daki asiler, Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi'nin İstanbul kadısı olduğunu, Çorlu'da beklediğini işitince hemen, Feyzullah Efendi'nin bu iki damadının yakalanması için adam gönderip, bunları İstanbul'a getirterek yeniçeri odalarının birinde hapsedmişlerdir²³.

Tahta çıktığı zaman 30 yaşında olan III. Ahmed, bir isyan neticesi hükümdar olduğu için saltanatının ilk aylarında âsilerin isteklerini yerine getirmeye ve 60 kadar devlet adamını zorbalara teslim etmeye mecbur kalmıştır. Asilerin istediği Kavanoz Ahmed Paşa sadrazamlığa ve İmam Mehmed Efendi ise şeyhülislamığa getirildi. Yine ayaklananların zorlamasıyla, meydana gelen zorbalıklardan dolayı kimsenin suçlanıp sorgulanmayacağına ve hepsinin bağışlanacağına dair bir hatt-ı hümayun yazıp veren III. Ahmed Edirne'de bulunduğu ilk zamanlarda kimseye dokunamadı. Tahta çıkışının üzerinden birkaç gün geçtikten sonra ailesi ve ordu ile birlikte İstanbul'a geldi. Padişah ile birlikte İstanbul'a gelmiş bulunan âsiler ise, Edirne'de sorgulanmamaları ve bağışlanmaları konusunda çıkarılacak hatt-ı hümayuna karşılık kendilerinin de devlet işlerine karışmayacaklarına dair verdikleri sözleri unutarak elebaşları yeniçeri ağası Çalık Ahmed Paşa'yı Sadrazam yapmak istediler.

Bu arada tek görevleri hükümdarı ve sarayı korumak olan saray bostancılarının bir süreden beri ulûfelerini alamamalarını bahane ederek başlattıkları huzursuzluk, âsilerin ve elebaşlarının işine yaradı. Padişah başkaldıran bu bostancılardan 700 kadarını saraydan çıkardı ve yerine yenilerini kaydettirdi. Bunun üzerine

22 Daha geniş bilgi için bkz. Orhan F. Köprülü: "Feyzullah Efendi", İ. A. IV. C., İstanbul 1988, s. 593-599; Enver Ziya Karal: "Ahmed III.", İ. A. I. C., İstanbul 1940, s. 165, 167, 168; Münir Aktepe; "Ahmed III.", TDV. İ. A. II. C., İstanbul 1989, s. 35-38; Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, XI. C., İstanbul 1989, s. 109-111.

23 "Ahz-ı Dâmâd-ı Şeyhü'l-İslâm Efendi" Müftü-i müşârün ileyhiñ dâmâdlarından İstanbul pâyesiyile Edirne'den ma'zûl Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi yine müftü-i müşârün ileyhiñ dâmâd-ı evveli olup karîben şadr-ı Rûma nakl ile mev'ûd u mübeşşer olan İstanbul kâfîsî sâlifü'z-zıkr Es-seyyid Mahmûd Efendi'ye halef olması muşammem ü muqarrer olmağla vak'a zuhûrundan dört beş gün kuçaddemcê taraf-ı âsitaneye hareket itmiş bulunup Çorlu merhalesine vuşûlünde vak'a hudûsünden haberçâr olmağın intizâr-ı emcâm-ı kâr ile merhale-i mezbûrda birkaç gün mekçe karar virmişidi İstanbul kazâsına intizâr üzere olan efendiler "Mîrzâ-zâde Efendi İstanbul Efendisî olmuş geliyormuş hattâ Çorlu'ya dek gelüp bu ahvâli işitdikde anda meks itmiş sübhanallah bunda ma'lûm oldı ki bu nevbet dahı bizlerin vâyesi harman-ı haybet imiş" diyü gayzları müzdâd ve keyfiyyet mesmû'ı erbâb-ı fesâd oldıkda inahşûş âdemier ta'yin ü ihzâr olup yeniçeri otaları habs u temkn oldı..." Râşid Tarihi, II. C., İstanbul 1153, Mütferrika baskısı, vr. 11ab, 12ab..

kendilerinin de cezalandırılacağından korkan zorbalar ve onların lideri durumunda olan Çalık Ahmed Paşa, sadâret konusunda Padişah'a daha çok baskı yapmaya başladı. Padişah buna karşılık bir planla Çalık Ahmed'i önce sürgüne gönderip ardından da idam ettirdi. Elebaşları birer ikişer ortadan kaldırılan zorbalar etkisiz hale getirildiler. Daha sonra ise onlar sayesinde sadârete gelen Kavanoz Ahmed Paşa ve Şeyhülislam Mehmed Efendi ile bazı zevât görevden alındı. Hasılı, bu ayaklanmanın bastırılması uzun bir müddet yeni hükümdarı meşgul etmiştir.

Edirne Vak'ası neticesi Feyzullah Efendi'nin öldürülmesi ve akrabaları ile yakınlarına işten el çektilmesi sebebiyle damatlarından olan Şeyh Mehmed Efendi de bir müddet açıkta kalmıştır. 15 Şaban 1119 Hâmis/12 Kasım 1707 Cuma²⁴ günü Mekke kadısı Şemse'd-din-zâde Mehmed Efendi vefat edene ve yeri kendisine münasip görülene kadar hemen hemen beş sene müddetince her hangi bir görev yapmadan beklemiştir. Ancak Şeyh Mehmed Efendi'nin bu göreve gelmesi 1120 Muharrem/1708 Mart'ını bulur. Mehmed Efendi görevi Kadrî-zâde 'Abdullah Efendi'den devralır²⁵.

Bu kadılık kendisine tensip edilmeden önce geçimini temin etmesi için verilmiş olan Karaburun arpalığı 1119 Cemâziyelâhır/1707 Eylül'ünde Şerif Efendi'ye verilmiştir²⁶. Mekke kadılığından 1121 Muharrem'i guresi/13 Mart 1709 Çarşamba günü azledilerek yerine Hâmid-zâde 'Abdullah Efendi getirildi²⁷.

Arpalık olarak, 21 Cemâziyelevvel 1120/8 Ağustos 1708 Salı günü vefat eden Uzun Hasan Efendi-zâde Yahyâ Efendi'nin üzerinde bulunan Kuşadası kazası Şeyh Mehmed Efendi'ye verildi²⁸. Ayrıca, yine arpalık olarak 1121 Rebiyülâhır guresi

24 "...sene-i mezkûre [1119] şa'bânın onbeşinci hâmis günü merâhil-i 'ömri tama âm ve 'âlem-i 'uqbâya hürâm itnecileriyle ma'hall-i mezbûrede [Karaman Ereğlisi] defnolunup manşib-i ma'hlûle [Mekke-i Mu'azzama kazâsı] Mürzâ Efendi-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hazretleri vüshûl buldılar..." Şeyhi: Vakâyiü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 294.

25 "...Kadrî-zâde 'Abdullah Efendi Burusa'dan ma'zûl iken Mekke kâdısı olup ba'dehu ma'zûl oldu gurre-i Muharrem sene 1120. Mürzâ Efendi-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hazretleri İstanbul pâyesiyile Edirne'den münfaşıl iken Mekke kâdısı olup ba'dehu 'azl olındılar fi gurre-i Muharrem sene 1121 ..." Şeyhi: Vakâyiü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 442.; "...yüz yigirmi muharreminde münfaşıl ve ol ma'âm-ı celile [Mekke-i Mükerrime kazâsı] Mürzâ Efendi-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hazretleri nâ'il oldılar..." Şeyhi: Vakâyiü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 300.

26 "...yüz on to'kuz cemâzi'l-âhîresinde ma'zûlen İstanbul'da menzillerine dâhil olduklarından sonra Mürzâ Efendi-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hazretleri üzerlerinden Karaburun kazâsı arpalık ta'yin olunmuştu..." Şeyhi: Vakâyiü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 312.

27 "...yüz yigirmi rebr'ü'l-cvvelinde sene-i âtiyye muharremü'l-harâmı guresi tevqâtiyle Mürzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hazretleri yirlerine Mekke-i mu'azzama kazâsıyla ta'züm olunduğlarında..." Şeyhi: Vakâyiü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 507.; "...Kadrî-zâde 'Abdullah Efendi Burusa'dan ma'zûl iken, Mekke kâdısı olup ba'dehu ma'zûl oldu fi gurre-i Muharrem sene 1120. Mürzâ Efendi-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hazretleri İstanbul pâyesiyile Edirne'den münfaşıl iken Mekke kâdısı olup ba'dehu 'azl olındılar fi gurre-i Muharrem sene 1121 Hâmid-zâde 'Abdullah Efendi Mekke-i mükerrime pâyesiyile Selanik'den ma'zûl iken bi'l-fi'l Mekke kâdısı olup ba'dehu 'azl olındılar fi gurre-i Muharrem sene 1122..." Şeyhi: Vakâyiü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 442.

28 "...biñ yüz yigirmi cemâzi'l-ülâsın yigirmi birinci işneyn günü intikâl ve 'âlem-i ervâha irti'hâl cileyüp Hazret-i Ebü'Eyyüb Enşârî civârında defn olındılar ma'hlûl olan arpalıklarından Kuşatası kazâsı Mürzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hazretlerine ve Kal'a-ı Sultâniye kazâsı Şerif Efendi'ye tevchil olundu. Şeyhi: Vakâyiü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 307.

isneyn günü/10 Haziran 1709 Pazartesi günü İshak-zâde 'Ârif Mehmed Efendi üzerinden Balya kazası kendisine verilmiştir²⁹. 1122 Safer'i guresi/1 Nisan 1710 Salı günü, müddetini tamamlayan Şeyhü'l-İslam İsmâ'il Efendi yerine İstanbul kadısı olmuş, üzerindeki Kuşadası ve Balya kazası arpalıkları da selefine verilmiştir³⁰.

Bir senelik normal müddetini tamamladıktan sonra 22 Cemâziyelevvel 1123/6 Haziran 1711 Salı günü azledilmiş, yerine Mekke kazasından mazul Hâmidzâde 'Abdullah Efendi getirilmiştir³¹. Geçimini temin etmesi için arpalık olarak H. 1123/M. 1711'de vefat eden Fâzıl Kara Halil Efendi üzerinden Maraş kazası tayin edildi³², daha sonra arpalığı artırılarak, Kuşadası, Beypazarı ve Menemen Güzel-hisarı kazaları, Maraş kazasının yerine verildi³³. Beypazarı ve Menemen Güzel-hisarı kazaları, Hayâtî-zâde Dâmâdı Tabîb Süleyman Efendi üzerindeyken kendisine verilmiştir³⁴. 1123 Şaban/1711 Eylül'ünde, üzerinde bulunan arpalıklardan Gediz, Abdulvahab Efendi'ye³⁵, Pravadi kazası da Müstakim Mehmed Efendi'ye³⁶ verildi. Arpalık olarak daha sonra, 13 Rebiyülevvel 1124/19 Nisan 1712

- 29 "...Gökşu mevzârîstânında bir mürteli' mahallde defn olundu ma'hlûl olan arpalıkları dört ay miqdârı evlâdlarında ibkâ olunup ba'dehu Balya kazâsı Murzâ Efendi-zâde şeyh Mehmed Efendi Hazretleri... ta'yın olundu..." Şeyhî: Vakâyîü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 306.
- 30 "...yüz yigirmi zi'l-ka'desiniñ yigirmi yidinci günü Nakabü'l-esrâf Şeyh-zâde Es-Seyyid Mehmed Efendi yirine İstanbul kazâsına mevşûl olduklarında arpalıkları selefleri Şeyh-zâde Es-Seyyid Mehmed Efendi'ye tevcih olundu yüz yigirmi iki şaferü'l-hayrı guresinde istirahat ve yerlerine hâlâ meşhat-ı İslâmiyeden münfaşıl Murzâ-zâde Şeyh Mehmed efendi Hazretleri seccâde-pirây-ı hükümet oldılar bunlara selef-i zi-şerefleri Mirzâ-zâde Efendi Hazretleri üzerlerinden Kuşatası ve Balya kazâlarına Bosna kazâsı tevcih olunan sâbıkan imâm-ı Sultânî Es-Seyyid 'Alî Efendi üzerinden Keşân kazâsı zamm olunup arpalık ta'yın oldu..." Şeyhî: Vakâyîü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 591.; "Azl-i Kâzi-i İstanbul", "İstanbul kâzisi İsmâcil Efendi müddet-i mu'tâdesin teknil itmekle mâh-ı şaferü'l-hayrî guresi günü 'azl olunup yeriyile Mekke-i mükerrermeden ma'zûl Murzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi tebcil olundu." Râşid Tarihi, II. C., vr. 76b.
- 31 "Tebdil-i Kâzi-i İstanbul", "Mâh-ı mezbûrîni yigirmi birinci günü istanbul kâzisi Murzâ-zâde Eş-Şeyh Mehmed Efendi müddet-i mu'tâdesin teknil itmekle Mekke-i mükerrermeden münfaşıl Hâmid-zâde 'Abdullah Efendi istanbul kazâsıyla tebcil olundu." Râşid Tarihi, II. C., vr. 76b.; "...Murzâ Efendi-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hazretleri Mekke-i mükerrermeden münfaşıl iken istanbul kâzisi olup ba'dehu 'azl olundılar fi 22 cemâzi'l-ülâ sene 1123..." Şeyhî: Vakâyîü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 441.
- 32 "...[1123]... defn olundılar. Ma'hlûl olan arpalıklardan Mar'aş kazâsı Murzâ Efendi-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hazretlerine... tevcih olundu..." Şeyhî: Vakâyîü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 330.
- 33 "Kara Hâhl Efendi Anadoludan münfaşıl Rûmilî pâyescine müşerrefler iken şâniyen Mar'aş kazâsı arpalık virilüp ba'dehu fevt oldılar fi 15 Şa'ban 1123 Murzâ Efendi-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hazretleri istanbul'dan münfaşıl iken Mar'aş kazâsı arpalık virilüp ba'dehu Kuşatası ve Begbazarı ve Menemen Güzelhîşârî kazâlarına tebdil olundu fi gurre-i cemâzi'l-ülâ sene 1123 Gaferyâtu mülakkaab Yahyâ Efendi Kayseriyye'den ma'zûl iken Mar'aş kâzisi olup ba'dehu fevt oldi fi şafer sene 1125..." Şeyhî: Vakâyîü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 457.; "Gaferyâtu Mülakkaab Yahyâ Efendi", "...yüz yigirmi dört cemâzi'l-ülâsında Murzâ-zâde Efendi Şeyh Mehmed Efendi Hazretleri arpalıkları olan Mar'aş kazâsı hükümeti olunmuşdı yüz yigirmi beş şaferinde fevt olup..." Şeyhî: Vakâyîü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 354.
- 34 "...yüz yigirmi dört rebî'ü'l-evvelinde sene-i âtiye muharremü'l-harâmı guresi tevkiyetiyle Kevâkibi-zâde Velîyü'd-din Efendi Hazretleri yerlerine Mekke-i mükerrreme kazâsı ile ta'zım olunduğlarında arpalıklarından Begbazarı ve Menemen Güzelhîşârî kazâları Murzâ Efendi-zâde Mehmed Efendi Hazretlerine... tevcih olundu..." Şeyhî: Vakâyîü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 385.
- 35 "...sene-i mezbûre [1123] şa'bânında istanbul kazâsından münfaşıl Murzâ Efendi-zâde Şeyh Mehmed Hazretleri üzerlerinden Gedüs kazâsına tebdil olunduğda..." Şeyhî: Vakâyîü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 578.
- 36 "...bunlara yüz yigirmi üç rebî'ü'l-âhîrinde Mekke-i mu'zzama pâyesci dahî ihşân olunup sene-i mezkûre recebinde mütekkâ'id ve ma'âm-ı hükümetlerine Sun'ullah Efendi Hazretleri mu'kâ'id oldılar bunlara sene-i mezbûre şa'bânında Murzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hazretleri üzerlerinden Pravadi kazâsı arpalık ta'yın olunmuşdı..." Şeyhî: Vakâyîü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 342-43.

tarihinde, Kevâkibî-zâde Veliyü'd-din Efendi üzerinde bulunan Bursa ve Kuşadası kazalarının da verildiğini görüyoruz³⁷.

Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi, Anadolu Kazaskeri Nakîbü'l-Eşrâf Sahhâf Şeyh-zâde Esseyyid Mehmed Efendi'nin 19 Safer 1125/17 Mart 1713'te emekli olması üzerine İstanbul kadılarının en kıdemlisi olarak Anadolu kazaskeri makamına ulaşmıştır. Arpalıkları olan, Beypazarı, Kuşadası, Menemen ve Güzelhisarı kazaları da Selefî Şeyh-zâde Esseyyid Mehmed Efendi'ye verilmiştir³⁸. Bir senelik kazaskerlik görevini ifâ ettikten sonra, 3 Rebiyülâhır 1126/17 Nisan 1714'te süresi dolmuş, yerine İstanbul kazasından mazul Hâmid-zâde 'Abdullah Efendi tayin edilmiştir³⁹.

Arpalık olarak, 1126 Zilkade/1714 Aralık'ta Gelibolu kazası Şeyhülislam Ebe-zâde 'Abdullah Efendi üzerinden kendisine verilmiştir⁴⁰. Safer 1127/Şubat 1715'te Abdülhâdî-zâde Feyzullah Efendi'nin arpalıklarından olan Amasra kazası, daha fazla gelir getirdiği için Şeyh Mehmed Efendi'ye verilmiş, kendi üzerindeki Bayramiç kazası da Abdülhâdî-zâde Feyzullah Efendi'ye bedel olarak bırakılmıştır⁴¹.

Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi'nin doğru bildiğini söylemekten çekinmeyen bir insan olduğunun en önemli delillerinden birisi, 1128 Cemâziyelevvel/1716 Mayıs'ında, hükümdar III. Ahmed'in huzurunda yapılan, Avusturya'ya karşı sefer açılıp açılmamasıyla ilgili müşâvere heyetinde, sefer açmaya niyetli olan sadrazam Damat Ali Paşa'nın hilâfına bu savaşa karşı çıkmasıdır. Sadrazam Ali Paşa, 1699 Karlofça antlaşmasıyla kaybedilen toprakların tekrar geri alınması emelindeydi. Bu yüzden Ruslarla Prut savaşı sonunda yapılan barış antlaşmasının biraz da aceleye getirildiği görüşündeydi. Ali Paşa, Rus tehlikesinin hiç değilse şimdilik uzaklaştırıldığını, bundan yararlanılarak Balkanlarda uğranılan kayıpların telâfi edilmesi için çalışmaya başlanması gerektiğini düşünüyordu. Bu sebeple, öncelikle Venedik'in eline geçmiş bulunan Mora yarımadasının geri alınmasıyla işe başlamak istiyordu. Öte yandan Prut savaşından önce Ruslar'ın tahriklerine kapılan Ortodoksların çıkardığı Karadağ ayaklanmaları, Bosna valisi Köprülü-zâde Numan

37 "...yüz yigirmi dört rebî'ü'l-âlasını on üçüncü günü sene-ı mezkûre cemâzi'l-ülâsı tevkiyle Fethiyeli Emîn Efendi mahtûlünden Mekke-i mur'azzama kazâsıyla ta'zim olunduğlarında arpalıkları İstanbul kazâsından münfaşıl ve hâlâ şadr-ı fetvâdan mütekkâ'id Mîrzâ Efendi-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hazretlerine tevcih olundu..." Şeyhî: Vakâyiü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 636.

38 "...biñ yüz yigirmi beş şaferinde mütekkâ'id ve makâm-ı şadârete Murzâ Efendi-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hazretleri mütesâ'id oldular halef-i pür-şerefleri arpalıkları Begbazarı ve Kuşatası ve Menemen ve Güzelhisarı kazâları ebunlara nakl eyledi..." Şeyhî: Vakâyiü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 398.

39 "Azl-i Sadr-ı Rum ve Sadr-ı Anadolu", "Şadr-ı Rum 'Abdu'r-rahim Efendi ve Sadr-ı Anadolu Mîrzâ-zâde Efendi müddet-i mu'tadelerin tekml ile mâh-ı rebî'ü'l-âhîrîñ üçüncü günü Rum ili pâyesiyle şadr-ı Anotoludan ma'zûl Dârnâd-zâde Ahmed Efendi şadr-ı Rum ile ve İstanbul'dan ma'zûl Hâmid-zâde 'Abdullah Efendi şadr-ı Anadolu ile tebcil olndı." Râşid Tarihi, II. C., vr. 99a; "Azl-i müftü'l-enâm Mîrzâ Efendi ve Tebdil-i Sadr-ı Rum" Râşid Tarihi, II. C., vr. 113a.

40 "...mahtûl olan arpalıklarından Gelibolu kazâsı şadr-ı 'âlî-kadr Mîrzâ Efendi-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hazretlerine ...mahtall görildi..." Şeyhî: Vakâyiü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 367.

41 "...yüz yigirmi yedi şaferinde Amasra kazâsı Mîrzâ Efendi-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hazretleriniñ zanume-i revâbitleri kılınup bunlara selef-i za-şerefleri müşârin ileyh Mîrzâ-zâde Efendi Hazretleri arpalıklarından Bayramiç kazâsı bedel virildi..." Şeyhî: Vakâyiü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 392.

Paşa tarafından bastırılmış olmakla beraber Karadağlılar'ın önemli bir kısmı Venedik'e kaçmıştı. Venedik, antlaşmalara aykırı olarak bu asileri koruduğu gibi, Akdeniz'deki korsanlık faaliyetlerini de artırmıştı. Bu korsanlar, Akdeniz'de seyreden pek çok Osmanlı ticaret gemisine de saldırıyordu. İşte bütün bu sebeplerden dolayı Sadrazam, bir mektup yazarak Venedikliler'e, barışa uyup uymayacaklarını sordu. Karşı taraftan cevap alınamayınca, aradaki barışın defalarca Venedik tarafından bozulmuş olmasına dayanılarak 8 Aralık 1714'te bu ülkeye savaş ilan edildi. Seferde Sadrazam Damat Ali Paşa bizzat komuta etti. Özellikle Sadrazam'ın başında bulunduğu kuvvetler, Korent'i, Anabolu ve Argos kalelerini fethederek Mora seferinde büyük bir başarı elde ettiler.

Bu başarılarından sonra Sadrazam Ali Paşa, Mora'nın en önemli kaleleri olan Modon, Koron ve Navarin'e yöneldi. Kuvvetlerini üçe ayırarak aynı anda bu kalelere gönderdi. Koron ve Navarin'e varan kuvvetler, kalelerin Venedikliler tarafından boşaltıldığını gördüler ve hiç savaşmadan buraları ele geçirdiler. Düşman, kuvvetlerini Modon kalesinde toplamakla beraber, Venedik donanmasının Osmanlı deniz kuvvetlerinin geldiğini duyunca çekilmesi üzerine kuşatmaya diremedi, böylece bu kale de kısa zamanda fethedildi (Ağustos 1715). Bazı küçük adaların da alınmasından sonra Mora'nın fethi tamamlanmış oldu.

Karlofça antlaşmasıyla Venedikliler'e terk edilmiş olan Mora, Sadrazam Damat Ali Paşa'nın idaresinde 100 gün kadar süren bu sefer sonucunda tamamen geri alındı. Avusturya, Venedikliler'in Karlofça antlaşmasıyla elde ettikleri toprakları bir çırpıda kaybettiklerini görünce, Osmanlı devletinin Venedik'e sefer açmakla Karlofça hükümlerini ihlal ettiğini ileri sürerek kendilerinin de katılımıyla bu barışın yeniden yapılması gerektiğini bildirdi. Bu mektubun cevabını beklemeden de 15 Nisan 1716 Venedikliler'le bir ittifak antlaşması yaptılar. Ardından, 2 Cemâziyelevvel 1128/25 Nisan 1716 Cumartesi günü, son sefer dolayısıyla Venedik'e verilen zararların Osmanlı Devleti tarafından tazmin edilmesi halinde Karlofça antlaşmasının yenilenebileceğini ifade eden ikinci mektup geldi. Elçi, Galata'da bulunan Avusturya işleri kethüdasına (Nemçe kapu kethüdası) haber getirdiğini bildirmesinin akabinde, kapu kethüdası, gelen mektubu hemen sadrazam Damat Ali Paşa'ya ilettili. Bunun üzerine mektubun şartları ve Avusturyalıları karşı ne yapılacağı hususunda meşveret görülmesi için devlet erkânına davet gönderildi. Toplantı Avusturya elçisinin gelmesinden hemen bir gün sonra, 3 Cemâziyelevvel 1128/26 Nisan 1716 Pazar günü, Eyüp semtindeki Vâlide sarayında yapıldı. Hükümdar III. Ahmed'in de gelmesiyle saat 17.00'de meşveret başladı. Mecliste Sadrazam Damat Ali Paşa, Şeyhulislam 'Abdu'r-rahim Efendi, Anadolu kazaskerliğinden mazul Mirzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi, Hâmid-zâde Abdullah Efendi gibi erkân-ı devletin mühim isimleriyle beraber buraya adlarını alamadığımız birçok kişi katılmıştır. Damat Ali Paşa, "Cümnenizin ma'lûmudur ki sene-i sâbıkada [1127] Venedik tâ'ifesinden gereği gibi ahz-ı intikâm ve bu sene dahı körfez cezâresi nez'ü teshîre tahrik-i a'lâm-ı zafer-encâm kılınmıştı..." diye söze başlayarak, Avusturya prensi Eugen'den gelen mektubu herkesin duyabileceği şekilde

yüksek sesle okumuş ve Nemçe yani Avusturya'ya sefer açma kararı aldığını ifade etmiştir. Bunun üzerine mecliste bulunanlardan Şeyh Mehmed Efendi hari-cindekiler⁴² sadrazamın bu kararının doğruluğunu tasdik ederek, Avusturya'nın antlaşma hükümlerine uymadığını, bu yüzden seferin gerekli olduğunu belirttiler⁴³. Anadolu kazaskeri mazulü Mirzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi, Avusturya'nın antlaşma hükümlerini çiğnemediğini ileri sürerek savaş açılmasına karşı çıktı.

Avusturyalıların, Bosna, Temeşvar ve Belgrad üzerine asker sevk etmek üzere oluşundan dolayı yapılan müşâvere neticesi sadrazamın Belgrad'a doğru hareket etmesine karar verildi. Hemen ertesi gün, ordu Davud Paşa sahrasında toplanmaya başladı. Padişahın otağ-ı hümayuna gelmesi ile de yeni bir meşveret daha yapıldı. Neticede, Avusturyalılar eğer, sınırdan bir adım bile geçecek olsa bunun, antlaşmanın bozulmasına sebep sayılacağı herkesin ittifakıyla imza edildi, Şeyhülislam Efendi de Nemçe üzerine sefer için fetva verdi. 16 Cemâziyelevvel 1128/9 Mayıs 1716 günü ordu, Sadrazam Ali Paşa'nın komutasında Avusturya seferine çıktı.

24 Cemâziyelevvel 1128/18 Mayıs 1716 Pazartesi günü de, Mirzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi'ye, meşverette "Nemçe üzerine sefer lâzım gelmez" diye Ali Paşa ile münâkaşa ve münâzara ettiği için arpalığı olan Pravadi kazasına bilfiil kadılık yapmak üzere gitmesi hususunda ferman çıkartıldı⁴⁴. Bu zamana kadarki teâmüle göre, arpalık sahibi olan ulemâ, bizzat arpalık olarak tahsis edilen kazaya gitmez, oraya kendisinin yerine kadılık görevinin icaplarını ifa edecek bir nâib gönderirdi. Bazen mazul mevâlinin nâib göndermeyip kendi arzusuyla arpalığına gittiği görülmekle beraber, bazı arpalık sahiplerinin de ceza olarak arpalığına gönderilerek kadılık etmesi vâki ise de bu nâdiren olurdu⁴⁵. Mirzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi gibi arpalığına gönderilerek cezalandırılan bir başka kişi ise, Rumeli kazaskeri Erzincanlı Ali Efendi'dir. Bu da, ceza olarak, kendisine arpalık verilen memleketi Erzincan'a gönderilmişti⁴⁶.

42 Bu konuda Râşid Tarihi, II. C., vr. 143b'deki "...şadr-ı 'uzmâyı taşdıık idüp sâ'irleri aşlâ bir harf tefevvuş itmediler." ifadesi noksan olmalıdır. Çünkü, diğer kaynaklarda sadrazama sadece Şeyh Mehmet Efendi'nin itiraz ettiği kayıtlıdır. Mesela, bkz. Şeyhî: Vakâyiü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 704. Ayrıca, Râşid Tarihi, II. C., vr. 165 a-b'de Mirzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi'nin sürgün gönderildiği Pravadi kazasından affını anlatan "İtlâk-ı kâzi'asker-i Şâbık Mirzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi ez nefy" başlığını taşıyan kısım da bu tartışmayı doğrulamaktadır: "Muqaddemâ huzur-ı hüniyünde vâki' Nemçe seferi meşveretinde Serdâr-ı şehid [Şehid Ali Paşa] ile mübâhase itdiginden arpalığı olan Pravadi kazasında mekse me'mûr ve 'iyâl ü evlâdından dür u mağdûr olan sâbıkan mükâfât olındı. "Bu konuda ayrıca bkz. Mehmed Ra'if: Mir'at-ı İstanbul, s. 185.

43 Bkz.: Tarih-i Râşid, "Zuhûr-ı Sefer-i Nemçe ve Vuķû'-ı Meşveret", II. C., vr. 143 a-b; Şeyhî: Vakâyiü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 703-704.

44 "...serdâr-ı ekrem Sadr-ı 'azam 'Ali Paşa Hazretleri Davud Paşa şahrâsından hareket ve şavb-ı maşşûdlarına 'azamet buyurdular mâh-ı mezbûruñ yigirmi dördüncü günü muqaddemâ Nemçe üzerine sefer lâzım gelmez diyü şadr-ı a'zam Hazretlerine "kâdı'asker Mirzâ-zâde Efendi Hazretlerinin meşveretde mu'âraza ve münâkaşalarından gâyet dil-gır olmalarıyla mevlânâ-yı müşârün ileyh Hazretlerine Pravadi kazâsına bi'l-fi'l kendüler icrâ-yı aħkâm-ı şer'iyye itnek üzere ferman olındı." Şeyhî: Vakâyiü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 703-704.

45 İsmail Hakkı Uzunçarşılı: Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı, s. 119.

46 Tarih-i Râşid, II. C., vr. 188ab.

Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi'nin karşı çıktığı sefer daha başından çeşitli aksiliklere sahne olmaktadır. Âni bir şekilde alınan sefer kararı dolayısıyla Ali Paşa'nın eyaletlere peşpeşe gönderdiği fermanlara rağmen bütün kuvvetler toplanamamış, ordunun tam mevcuduyla hareketi sağlanamamıştı. Buna rağmen yine de yola çıkıldı. Yapılan çeşitli taktik hatalarından dolayı Varadin'de ordunun yarısı telef oldu, Avusturyalılara karşı müthiş bir mağlubiyet alındı. Bu esnada Sadrazam Ali Paşa, neden sonra ordudaki çözölmeyi durdurabilmek umuduyla bizzat atına binip düşmana saldırdı ise de yaralanıp şehit düştü. Mağlup olan ordu, Ağustos 1716'da Belgrad'a çekildi. Karlofça antlaşması ile Rumeli'de Avusturyalılara bırakılan yerlerin alınması düşünülürken, bu mağlubiyet sonucunda, bütün Macaristan toprakları kaybedildi. Şehit Ali Paşa'nın yerine sadrazamlığa Nevşehirli İbrahim Paşa getirildi ve onun gayretleriyle uzun süren görüşmeler sonunda, 21 Temmuz 1718'de Avusturya ile 20, Venedik ile 26 maddelik Pasarofça Antlaşması imzalandı.

Avusturya ile yapılan antlaşmaya göre Eflak ve Boğdan'ın Lehistan ve Erdel ile olan sınırları eskisi gibi kalacak, buna karşılık Osmanlı Devleti'nin Macaristan'daki son eyalet merkezi olan Temeşvar, Küçük Eflak, Belgrad ve Kuzey Sırbistan Avusturyalılar'a bırakılacaktı. 24 yıl süreyle geçerli olacak bu antlaşmanın ardından 20 maddelik bir de ticaret antlaşması yapılmıştır. Öte yandan aynı tarihte imzalanan Venedik-Osmanlı antlaşması ise daha çok Osmanlılar lehine olmuştur. Buna göre Mora Osmanlılar'a bırakılmış, Venedikliler'e ise Dalmaçya, Hersek ve Karlıeli taraflarında elde ettikleri bazı kaleler bırakılmıştır.

Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti, aşağı yukarı 12 sene sürecek olan bir barış ve huzur devrine kavuşmuştur.

24 Cemâziyelevvel 1128/18 Mayıs 1716 Pazartesi günü arpalığı olan, bugünkü Bulgaristan sınırları içinde kalan Pravadi'ye bizzat kadılık yapmak üzere sürgün gönderilen Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi, Varadin hezimetinden sonra Damat Ali Paşa'nın -ki, bu tarihten sonra Damat değil, Şehit Ali Paşa diye anılmıştı- şehit olması ile Mirâhur Ağa'nın yardımıyla sürgünden affedilmiş ve kendisine Rumeli kazaskerliği pâyesi verilmiştir. Bu pâye, aslında kendisinin normal terfi süresinde ulaşabileceği bir pâye olmakla beraber, bunun aynı zamanda Avusturya savaşına karşı çıkarak ileri görüşlülük sergilemesinin bir mükâfâtı olduğunu da düşünebiliriz⁴⁷ Rumeli kazaskeri Sahhâf-zâde Es-seyyid Mehmed Efendi'nin birkaç aydır hasta olması, devletin Rumeli kısmının şer'i işlerinin aksaması ve ayrıca Anadolu kazaskeri Abdullah Efendi'nin müddetinin dolması üzerine, kazaskerliklere atama yapılması kararlaştırılmış; daha önce Anadolu kazaskerliği yaptığı için

47 "İtlâk-ı Kâzî'asker-i Sâbık Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi ez nefy", "Mukaddemâ huzûr-ı hümayûnda vâki' Nemçe seferi meşveretinde Serdâr-ı şehud ile mübâhase itdigidinden arpalığı olan Pravadi kazâsında mekse me'mûr ve 'iyâl ü evlâdından dîr u mağdûr olan sâbıkân şadr-ı Anadolî Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi Mirâhûr ağa Hazretlerinin şefâ'atleriyle 'af olunmağın birkaç gün mübtelâ olduğu derd-i hicriyyeye müdâvât ve Rumeli pâyesi ihsânıyla gadr-ı sâbıkâ mükâfât olundu." Râşid Tarihi, II. C., vr. 165 ab.; ayrıca bkz. Mehmed Ra'if: Mir'at-ı İstanbul, s. 185..

kıdemi bulunan ve daha yüksek bir derece olan Rumeli kazaskerliğini hak etmiş olan Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi, 10 Rebiyülevvel 1129/22 Şubat 1717'de Rumeli, İstanbul kadılığından mazul olan Çivi-zâde 'Atâullah Efendi de Anadolu kazaskeri olmuştur⁴⁸. Üzerinde bulunan İznik kazası arpalığı, kendisi Rumeli sadâretine getirilince Turmuş-zâde Ahmed Efendi'ye verildi⁴⁹. Bir senelik kazaskerlik müddetini tamamlayınca, 20 Rebiyülevvel 1130/21 Şubat 1718'de mazul oldu, yerine Rumeli kazaskeri mazulü Dâmâd-zâde Ahmed Efendi getirildi⁵⁰. Şeyh Mehmed Efendi'ye arpalık olarak, Resûl-zâde El-hac Mehmed Efendi üzerinden Kemer-i Edremid kazası verildi⁵¹. Daha sonra da Pazarköy kazası, 1130 Rebiyülâhır guresi/4 Mart 1718'de Sun'ullah Efendi'nin İstanbul kadısı olması üzerine Kemer-i Edremid kazası üzerine ilâve edildi⁵².

Şeyh Mehmed Efendi'nin 12 Zilkade 1132/15 Eylül 1720'de ikinci defa Rumeli kazaskeri olduğunu görüyoruz. Uşşâkî-zâde Es-Seyyid 'Abdullah Efendi'den Rumeli kazaskerliği görevini devralınca, kendi üzerinde bulunan Antep ve Pazarköy kazaları arpalıkları da selefine verilmiştir⁵³. Rebiyülevvel 1134/Aralık 1721'de görev müddeti 16 ay kadar olunca azledilmiş, yerine evvelce Anadolu kazaskeri olan Kevâkîbî-zâde Veliyyüddin Efendi getirilmiş, Veliyyüddin Efendi'nin arpalıkları

48 "Azl ü Vefât-ı Şadr-ı Rum Şahhâf-zâde Es-seyyid Mehmed Efendi ve Tevcih-i Şadâret-i Rum ve Anadolu" "Şadr-ı Rum Şahhâf-zâde Mehmed Efendi'niñ bir iki aydan berü 'alül'l-mizâc ve umûr-ı divâniyye beher-hâl Rum kâzâ'askerine muhtâc olduğundan ma'âdâ gerek kâzâ'asker-i müşârün ileyh ve gerek şadr-ı Anadolu 'Abdullah Efendi Hazretleri müddet-i mu'tâdelerin tekml itmeleriyle şadr-ı Rum ile sâbıkan Anadolu kâzâ'askeri "Murzâ-zâde Eş-Şeyh Mehmed Efendi" Hazretleri ve şadr-ı Anadolu ile İstanbul'dan ma'zûl Çivi-zâde Efendi tebcil olunup..." Râşid Tarihi, II. C., vr. 178b-179a.; Devhatü'l-Meşâyih'a göre Anadolu kazaskerliğine tayin tarihi 25 Safer'dir. Bkz. Müstakim zâde Süleyman Sa'dü'd-din: Devhatü'l-Meşâyih, İstanbul (tarihsiz), s. 87-88.

49 "...yüz yigirmi tokuz rebî'ül-evvelinde münfaşıl ve maķâm-ı hükümetler[ine] [Edirne kazası] Müfettiş İbrahim Efendi birâder-zâdeleri 'Abdullah Efendi vâsıl oldılar bunlara Mîrzâ Efendi-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hazretleri arpalıklarından İznik kazâsı ta'yın olundu..." Şeyhî: Vakâyiü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 400.

50 "...Murzâ Efendi-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hazretleri Anadolu'dan ma'zûl Rum ili pâyesini mutâşırınf iken bi'l-fi'l şadr olup ba'dhu 'azl olundılar fı 20 rebî'ül-evvel sene 1130..." Şeyhî: Vakâyiü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 440.; Râşid'e göre 26 Rebiyülevvel 1130'da azledilmiştir. Bkz.: "Tebdil-i Şadr-ı Rumı Anadolu", "Mâh-ı rebî'ül-evvelin yigirmi altıncı günü Edirne'de şadr-ârâ-yı Rum u Anadolu olan Mîrzâ-zâ Şeyh Mehmed Efendi ve Çivizâde 'Atâullah Efendi müddet-i mu'tâdelerin tekml itmeleriyle ma'zûl olup şadr-ı Ruma yine manşab-ı merķūmdan münfaşıl Dâmâd-zâde Ahmed Efendi Hazretleri tekerrür ve şadr-ı Anadolu'ya İstanbul'dan ma'zûl Kevâkîbî-zâde Veliyyüddin Efendi taşaddur cyledi." Râşid Tarihi, II. C., vr. 192a.; ayrıca bkz. Mehmed Şem'i: ilaveli Esmârü't-Tevârih ma'a Zeyl, İstanbul 1295, s. 172.

51 "...yüz yigirmi altı ramazân-ı şerif guresinde Rum ili şadâret-i pâyesi olan sâbıkan imâm-ı Sultânı Hasan Efendi Hazretleri üzerlerinden Kemer-i Edremid kazâsı arpalık ta'yın olunmuş idi yüz otuz rebî'ül-âhırinde sene-i âtiye muharremü'l-harâmü guresi tevkiyetiyle selef-i sâlifleri Şa'bân Efendi yirlerinden münfaşıl Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hazretlerine tevcih olundu..." Şeyhî: Vakâyiü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 499.

52 "...yüz otuz rebî'ül-âhiri guresinde Yahyâ-zâde Ahmed Efendi yerine bi'l-fi'l dârü's-saltanat kazâsı hükümetiyle tekml olunduklarında arpalıklarından Bazar köyi kazâsı sâbıkan Rum ili şadâretinden münfaşıl Mîrzâ Efendi-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hazretleriniñ... tazame-i revâbitleri kılınmışıdır..." Şeyhî: Vakâyiü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 580.

53 "...yüz otuz iki zi'l-ka'detü'l-şerfesiniñ on ikinci günü güşe-güzin-i 'uzlet ve maķâm-ı hükümetlerine [Sad- Rum] meşâyih-i islâmiyye'den mütakâ'id olan Mîrzâ Efendi-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hazretleri şâniyen mesned-nişm-i 'izzet oldılar bunlara hâlef-i zı-şerefleri Mîrzâ-zâde Efendi Hazretleri üzerlerinden 'Ayntâb ve Bazar köyi kazâları arpalık ta'yın olunup..." Şeyhî: Vakâyiü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 620.

Tire ve Dimetoka kendisine verilmiş, Tire daha sonra Kütahya ile değiştirilmiştir⁵⁴. Reisületibbâ Mehmed Efendi'nin 29 Safer 1134/20 Aralık 1721'de Mekke kazası ile taltif edilmeleri üzerine arpalığı Beypazarı kazası Şeyh Mehmed Efendi'ye verilmiştir⁵⁵.

Şeyh Mehmed Efendi'nin arpalıklarına, 1142 Muharremi guresi/27 Temmuz 1729'da, Hâdî Efendi-zâde Es-Seyyid Mehmed Emin Efendi'nin mazul olması üzerine Kütahya kazası da ilâve edilir⁵⁶.

1142 Muharremi guresi erba'â günü/27 Temmuz 1729 Çarşamba günü İstanbul'un Eyüp Sultan semti ve civârını kasıp kavuran büyük yangında, Mîrzâ-zâde Mehmed Efendi'nin Öküz Mehmed Paşa Câmii yakınında bulunan evi de yanmıştır. Yangın, Çarşamba günü öğleyin saat birde çıkmış, birçok yeri yaktıktan sonra, ertesi gün aynı saatlerde sönmüştür⁵⁷.

- 54 "Kuzât-ı Tire", "...Kevâkîbî-zâde Veliyü'd-din Efendi Anadolu şadâretinden münfaşıl iken Tire kazâsı arpalık ta'yın olup ba'dehu Rum ili şadâretine nakl olındular fi gurre-i rebî'ü'l-evvel sene 1134 şâlâ Şeyh Mehmed Efendi Hâzretleri Rum ili şadâretinden münfaşıl iken Tire kazâsı arpalık ta'yın olındı ba'dehu Kütahya kazâsına tebdil olındı fi muharrem sene 1132" Şeyh: Vakâyiü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 734.; "Kevâkîbî-zâde Veliyü'd-din Efendi Hâzretleri" "...yüz otuz dört rebî'ü'l-ülâ guresinde halef-i sâlif-i za-şerefleri şâlâ meşhat-ı islâmîye Mîrzâ Efendi-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hâzretleri def'a-i şâniyeleri yerlerine dâhil-i şadâret-i Rûm ve nâ'il-i gâyetü'l-gâyat-ı mürüm olduklarında arpalıkları selef-i pür-şerefleri Mîrzâ-zâde Efendi Hâzretlerine tevcih olındı..." [Arpalıklar: Dimetoka kazâları] Şeyh: Vakâyiü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 636.; "Tebdl-i Kâzâ'asker-i Rumîli", "Revnağ-efzâ-yı şadr-ı Rum olan Mîrzâ-zâde şeyh Mehmed Efendi'niñ müddet-i şadâretleri on altı aya bâlig olup kendüleri dañı hvâhiş-i imtidâd olmamağla mâh-ı rebî'ü'levvelîñ guresi günü ma'zûl olup yerleriyle sâ'rkan şadr-ı Anadolu olan Kevâkîbî-zâde Veliyüddin Efendi ikrâm arpalıkları olan Tire ve Dimetoka kazâları Mîrzâ-zâde Efendi'ye i'tâ ve in'âm olındı." Râşid Tarihi, III. C., İstanbul 1153, Mütferrika baskısı, vr. 100b.; "...Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hâzretleri şâniyen şadr olup ba'dehu 'azl olındular fi gurre-i rebî'ü'l-evvel sene 1134..." Şeyh: Vakâyiü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 719.; ayrıca bkz.: Mehmed Şem'i: İlaveli Esmârü't-Tevârih ma'a Zeyl, s. 172.
- 55 "...yüz otuz dört şaferiniñ yigirmi üçüncü günü sene-i âtiyye muharremü'l-harâmî guresi tevkiyye hâlefleri Kebir-zâde Abdurrahman Efendi yerine Mekke-i mükerreme kazâsıyla ikrâm olunduğlarında arpalıklarında Begbazarı kazâsı şâlâ meşhat-ı islâmîyye'den münfaşıl Mîrzâ Efendi-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hâzretleriniñ... zâmmeye-i revâbitleri kılındı..." Şeyh: Vakâyiü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 553.
- 56 "Kuzât-ı Kütahya", "...Hâdî-Efendi-zâde Es-Seyyid Mehmed Emin Efendi Trabluş-Şam kazâsından ma'zûl iken Kütahya kâdîsi olup ba'dehu ma'zûl oldı fi gurre-i muharrem sene 1142 hâlâ meşhat-ı islâmîyye'den münfaşıl Mîrzâ Efendi-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hâzretleri Rum ili şadâretinden münfaşıl iken Kütahya kazâsı arpalık ta'yın olup zamânında cülûs-ı hümâyûn vâk'oldı." Şeyh: Vakâyiü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 734.
- 57 "...biñ yüz kırk iki senesi muharremü'l-harâmî guresi erba'â günü kuşluk vakti sâ'at birde iken Balat kapısı hâricinde Balat meydânına nâzir mescidiâ tahtında vâki' mahzenlerin birinden bi-kazâ'illahi Te'alâ hanç zuhûr idüp... ve bir kolu dañı Mehmed Ağa'dan Begceviz Câmî'ine gidüp ol havâlide sâbıkan şadr-ı Rum'dan olan Kevâkîbî-zâde Veliyü'd-din Efendi hânesine duhûl eyledi ondan İstanbul'dan ma'zûl un'ullah Efendi ve Begceviz Cami'-i şerifi andan Tosyavı Mustafa Efendi ve Şeyhülislâm-ı sâbık Abdurrahman Efendi hâncilerin yakup vîran ve Nişancı Câmî'i ve Keskin Dede mezâristân ve eçâfm andan şadr-ı Rumdan münfaşıl Ak Mahmûd Efendi-zâde Es-seyyid Zeyne'l'abidin Efendi Hâzretleriniñ hâncelerin karşısında sükül bulmağla ümmet-i Muhammedi Cenâb-ı Haqq mesrûr ü şadân eyledi ve bir kolu Balat dâhilinden Ebâ Eyyübü'l-Enşârî kapısı tarafına güzâr ve ol havâliyi harç ile tebâr idüp Toklu Baba mahallesi [Eyüp'te] kurbünde müntehi Ebü Şîbe Hâzretleriniñ türbe-i şeriflerinden güzâr itmeyüp imdâd u...âşikâr oldı ve bir kolu dañı Balat hâricinde Fener câmibine doğru gidüp sâhilinde vâki' Yahudi hânceleri süzân ve Fener-kapısı kurbünde Sultân Hamânu ve...câmî'-i şerifi eçrâfi bi'l-cümle âteş iken hikmetullah-ı te'alâ beş on mezil halâş oldı ve bir tarafı Dragman'dan Kethûda Kadın Câmî'ine ve Kara Gümrük ve Öküz Mehmed Paşa Câmî'i ve kurbünde meşhat-ı islâmîyyeden münfaşıl Mîrzâ-zâde Efendi Hâzretleriniñ hânesini harç idüp Sofalı çeşme kurbünde nihâyet buldı irtesi hâmis gicesi şâbâha dek yanıp hâmis günü sâ'at birde müntafi oldı yigirmi dört sâ'at müntemâdi oldı..." Şeyh: Vakâyiü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 718-719.

Şeyh Mehmed Efendi'nin de huzurlu bir şekilde yaşadığını gördüğümüz, Osmanlı İmparatorluğu'nun Pasarofça antlaşması neticesi elde ettiği barış, huzur, refah ve tabii ki eğlence devri, daha iyi bilinen ismi ile "Lale Devri" denilen safha, Patrona Halil adlı bir âsinin önderliğindeki çok kanlı bir ayaklanmadan sonra kapanmıştır. Bilindiği üzere, ordu İran seferine çıkmak için Üsküdar sahrasında haftalarca bekletilmiş, fakat bir türlü sefere çıkamamıştır. Ayrıca, padişah III. Ahmed'in seferden kaçınması, beklenen diğer kuvvetlerin de gelmemesi gibi bazı başka sebepler de, Sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'yı içinden çıkılmaz bir hale sürüklemiştir. Anadolu tarafında sefere hazır bir şekilde bekleyen ordunun içindeki isyanın ilk belirtileri 28 Eylül 1730'da görülmeye başladığında, sadrazam da Üsküdar'da bulunuyordu. Ancak, kendisine zamanında haber verilmemiş, büyüyen huzursuzluk, Topkapı Sarayı'na doğru akmaya başlamıştır. 18 Rebiyülevvel 1143/30 Eylül 1730'da asiler, artık saraya saldıracak kadar işi büyütmüşür.

İşte bu tarihte, Sadrazam Damat İbrahim Paşa'nın isteği ile Şeyhülislam olan Yenişehirli Abdullah Efendi azil ve sürgün edilmiş, bu makam, Saray-ı Hümayuna davet edilen ulemâ ve devlet erkânı arasında bulunan Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi'ye münâsîp görülmüştür (18 Rebiyülevvel 1143/30 Eylül 1730). Mîrzâ-zâde Mehmed Efendi, önce bu görevi kabul etmek istememiş, ancak Rumeli kazaskeri olan Seyyid Abdullah Efendi'nin zoru ile muvâfakat etmiştir⁵⁸. Ayaklanmanın en kanlı gününde Mîrzâ-zâde Mehmed Efendi, şeyhülislamlık gibi ilmiyenin en yüksek derecesine getirilmiş ve bir dönemin kapanmasına sebep olan bu ayaklanmayla ilgili çeşitli kararlar, fetvalar vermiştir. Damat İbrahim Paşa'nın katline ve asilerin isteği ile onlara dokunulmaması gerektiğine fetva veren de kendisidir⁵⁹.

Âsilerin Saray'a ulaşıp, belli başlı isimlerin kendilerine teslim edilmesini istemeleri üzerine, padişah kendi başının selâmeti için, damadını fedâya karar verip, onu evvelâ azletmeyi, sonra da sürgüne göndermeyi düşündü; III. Ahmed, İbrahim Paşa'yı 30 Eylül gününün akşamı silahdar-ağa dairesine hapsedtirdikten sonra, mühr-i hümayunu kendisinden aldı. Şeyhülislamlık makamına getirilen Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi ve Anadolu kazaskerliğine tayin edilen Zülâfi-zâde Hasan Efendi, Mustafa Paşa ve Mehmed Paşa ile beraber, kapı arasında, hapis bulunan İbrahim Paşa'nın katline fetvâ verdiler. Nevşehirli, halefi Silahdar Mehmed Paşa'nın kethüdasına mal beyanında bulundurulduktan sonra, alay köşkü önünde toplanan âsilerin saraya hücum etme teşebbüsleri üzerine, aynı günün akşamı

58 "Meşâyihi-i islâm", "Abdullah Efendi Hazretleri şadr-ı Anadoludan ma'zül Rum ili pâyesine mutaşarrıf iken şeyhü'l-islâm olup ba'dehu 'azl olındılar fı 18 rebı'ü'l-evvel sene 1143 Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hazretleri şadr-ı Rumdan ma'zül iken Şeyhü'l-islâm olup zamanlarında cülûs-ı hümayûn vâki' oldı..." Şeyhi: Vakâyiü'l-Fuzalâ, II-III. C., s. 719.; bu tarih Mir'at-ı İstanbul s. 185'te yanlışlıkla 1242 olarak verilir. Hemen sonra gelen satırlarda Mehmed Efendi'nin -yanlış da olsa- 1146'da öldüğü belirtildiğine göre bu 1242 tarihi bir baskı hatası da olabilir. Aslını 1142 olarak kabul etsek bile Mehmed Efendi'nin şeyhülislamlığı 1143 tarihinde olduğu için bu tarih yine yanlıştır.

59 Ayaklanma sırasında kargaşadan dolayı, şeyhülislamlara tayin esnâsında giydirilmesi âdet olan ferve-i beyzâ denilen beyaz çuha kaplı samur kürk bulunamamış, bunun yerine Şeyh Mehmed Efendi'ye yeni çuha kaplı kürk giydirilmiştir. Bkz. Subhî: Târih, vr. 7b, ayrıca bkz. İ. H. Uzunçarşılı: Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı, s. 191.

idam edildi; sabahın erken saatlerinde cesedi bir arabaya konularak, âsilere verildi. Ceset, bir müddet teşhir edildi ve hemen ardından, bunun İbrahim Paşa'ya ait olmadığı iddiası ile, türlü hakaretlere maruz bırakılıp parça parça edilerek, Topkapı Sarayının girişindeki III. Ahmed çeşmesi civarına bırakıldı⁶⁰.

Ayaklanma, İbrahim Paşa'nın katli ile durmamıştır. Ertesi gün III. Ahmed de tahttan indirilmiş, yerine yeğeni I. Mahmud, 35 yaşında iken tahta çıkmıştır. III. Ahmed tahtı devrettiği yeğenine uzun uzun nasihat ve tavsiyelerde bulunmuştur. I. Mahmud, çocukluğunda, babası II. Mustafa'nın hocası ve Şeyh Mehmed Efendi'nin de kayınpederi olan Şeyhülislam Seyyid Feyzullah Efendi ile onun oğlu Seyyid İbrahim Efendi'den ders almıştır.

III. Ahmed'in çekilip, I. Mahmud'un tahta çıkmasıyla da ayaklanma sona ermemiş, asiler dağılmamıştır. Biat tamamlandıktan sonra âsiler bu defa maktul Sadrazam İbrahim Paşa zamanında Şadâbâd'da yaptırılan köşklerin yıkılması konusunda ayak diremeye başladılar. Ayaklanmaya katılmış, katılmamış bütün başıboş takımı, Şadâbâd'a saldırıp her yeri yağmaladıktan sonra 120'den fazla köşkü, ağaçlarına varıncaya kadar tahrip etti. Ardından, daha önce sürgüne gönderilen bazı cezâlıların geri dönmesi için ferman çıkarıldı. Bu arada eskiden beri kin güttükleri birkaç kişi de zorbalar tarafından işkence yapılarak ve parçalanarak öldürüldü. I. Mahmud'un tahta çıkması sebebiyle askere cülûs bahşişi de dağıtılmıştı. Bütün istediklerini elde etmiş olan zorbalar yavaş yavaş âkibetlerinden endişe etmeye başladılar. Çünkü o âna kadarki saray geleneğinde, bir padişahın tahttan indirilmesi işine karışıp da er veya geç cezalandırılmayan bir tek örnek yoktu. Bu sebeple Şeyhülislam Mirzâ-zâde Mehmed Efendi'ye başvurup, olan bitenlerden dolayı sorgulama yapılmayacağı konusunda padişahın teminat vermesini istediler. Dağılmaları ve bir daha itâat dairelerinden ayrılmamaları şartıyla kendilerine affedilecekleri garantisi verildi. Böylece yaklaşık 2 hafta süren bu isyan 11 Ekim 1730'da sona erdi.

Ancak, âsilerin devlet işlerine burunlarını sokmaları tabii ki sona ermedi. Bunun sonucu olarak 25 Kasım 1730'da düzenlenen bir Divan toplantısında, elebaşı Patrona Halil de dahil olmak üzere, zorbalardan önde gelen 18 kişi öldürüldü.

Bununla beraber, bazı cebeci ve yeniçerilerin de kendilerine katılmasıyla güçlenen isyancılar, Vezneciler ve çevresinde yağma hareketlerine giriştiler, daha sonra Atmeydanı'nda toplandılar. Sadrazam Kabakulak İbrahim Paşa böyle bir durumda tereddüt göstermenin nelere mal olacağını, daha önceki Patrona Halil isyanından bildiği için kesin bir kararlılıkla ve süratle padişahın Sancağ-ı Şerif'in çıkarılması için izin aldı ve isyana katılmayan askerler ile saraydaki hizmetlileri silahlandırıp âsilerin üzerine yürüdü. Halktan da hiçbir destek göremeyen isyancılar, Atmeydanı ve Bayezid civarında yapılan şiddetli çarpışmalarla 24 Mart 1731'de imha edildiler.

Bu isyanın da bastırılmasından sonra, olayda ihmâli görülen yeniçeri ağası ve kul kethüdasından başka bir çok yeni azil ve tayinler yapıldı. Şeyhülislam

60 Daha geniş bilgi için bkz. M. Münir Aktepe: "Neveşirli İbrahim Paşa", İ. A., IX. C., İstanbul 1988, s. 235-239.

Mîrzâzâde Şeyh Mehmed Efendi de, bu arada iyice yaşlandığı ve artık gözlerinden de çok rahatsız olduğu için padişaktan azlını istedi⁶¹ 3 Zilkade 1143/11 Mayıs 1731 Perşembe günü bu isteği kabul edildi ve şeyhülislamıktan azledilerek, yerine Başmakçı-zâde 'Ali Efendi'nin oğlu olan, iki defa Rumeli kazaskerliği yaparak kıdem kazanmış bulunan Seyyid 'Abdullah Efendi tayin edildi⁶². Şeyh Mehmed Efendi'nin şeyhülislamlığı I. Mahmut zamanında ve tam 7 ay 11 gündür. Bu kısa süre içerisinde devrin karışıklıklarla dolu olması sebebiyle onun nasıl bir icraat takip ettiğini tam olarak bilemiyoruz. Ancak, kendisinin, vermiş olduğu fetvâya imza atmayarak yerine mühür basan ilk şeyhülislamlardan olduğunu da buraya kaydetmekte fayda vardır. Uzunçarşılı'nın verdiği bilgiye göre, fetvalarına mühür basan ilk şeyhülislam, H. 1126/M. 1714'te bu görevi ifâ etmeye başlayan Mîrzâ Mustafa Efendi'dir. Daha sonra Şeyh Mehmed Efendi de bu uygulamayı devam ettiren ikinci şeyhülislam olmuştur⁶³. Fındıklılı İsmet Efendi de Şeyh Mehmed Efendi'nin şeyhülislamlığı esnâsında, Şeyh 'Abdü'l-mecîd Efendi'yi Bayramî tekelerinden olan Nazmî Efendi Tekkesi'ne şeyh olarak tayin ettiğini kaydediyor⁶⁴.

Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi, azledildikten sonra Üsküdar'da Sultantepe-si'nde ve kendi adıyla anılan câmii civarında bulunan konağına çekilmiş, burada ibâdetle meşgul iken 1147 Zilhicce/1734 Nisan'ında vefat etmiştir⁶⁵. "Şeyh Meh-

61 "Azl-i Şeyhü'l-islâm Mîrzâ-zâde Efendi ve Naşb-ı Seyyid cAbdullah Efendi", "Revnaq-efzâ-yı makâm-ı vâcibü'l-ihtirâm-ı fetvâ olan Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hazretleri bi't-tâbc taḥammül-i meşgale-i enâmıdan mucarrız huşuşan dide-i deḳâyıkbınlerine ḡayette zâc cârız olup işgâl-i câmmc ile iştiḡâlden istinkâf ve peyderpey ol câh-ı mucallâ-bârgâhdan sacâdet-hânelerinde ikâmet itmek üzere istictâf itmeleriyle recâları ḳarin-i ḳabûl ve Üsküdar'daki sacâdet-hânelerinde mekû ârâm itmek üzere mâh-ı zî'y-ḳâcdeniñ üçüncü perşembe günü maczûl ḳılmup şadr-ı celilü'l-ḳadr-ı iftâyâ bi'l-istihḳâḳ iki defca Rum ili şadâretini ihrâz ve Başmakçı-zâde merḥûm cAli Efendi Hazretleriñiñ peşendide-rûsûmları olup ḥadâset-i sinn ü sâllerinden berü devlet-i câliyyede mahrem-i esrâr ü umûr-ı külliyyede mesteşâr olmaḡla emşl-i kirâmları meyânında taḡsil-i kemâl-i imtiyâz iden Seyyid cAbdullah Efendi Hazretleri terficü aclâ ve birkaç gün muḳaddem naḳl buyruduḳları Fındıklı'da vâḳic Emnâbâda muttaşıl miri Sâhil-saraydan Ḳoz bekcibaşı aḡa vâsittasıyla ḥuzûr-ı ḥümâyûna davet buyurulup elbâs-ı semûr ve makâm-ı mevrişlarıñiñ kendülerine tacyini ile şadr-ı vâlâḳadr-ı fetvânü revnaḳ ü şânü dü bâlâ ḳılındı." Sâmi, Şâkir, Subhî Tarihi (Sâmi kısmı), İstanbul 1198, vr. 13b..

62 Fındıklılı İsmet Efendi, bu tarihi 1143 Şevval olarak kaydeder. Doğrusu 3 Zilkade 1143 olmalıdır. Bkz. Tekmiletü's-Şakâyıḳ, s. 52-53: "Şeyhül'l-islâm Paşnaḳcızâde cAbdullah Efendi Hazretleri.../...1132 cümâde'l-âhiresinde Anaḫol 1137 şevvâlinde Rumulî ḳâzıcaskerliği 1143 şevvâlinde Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hazretleriñiñ yerine mesned-celil-i Şeyhü'l-islâmî tevcih buyuruldu...".

63 Bkz. İ. H. Uzunçarşılı: Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı, s. 204.

64 "...Bu tekyeniñ meşḫâtinü ol vaḳt şeyhü'l-islâm bulunan Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hazretleri tarıḳ-i Bayrâmî fuzalâ-yı meşâyıḫından Şeyh 'Abdül-ḫalım Efendi Hazretlerine tevcih itdi." Fındıklılı İsmet Efendi: Tekmiletü's-Şakâyıḳ, s. 319.

65 "....1147 zî'l-ḥiccesinde 'sinni yetmişi mütecâvizden irtiḫâli vuḳû' buldı..." Fındıklılı İsmet Efendi: Tekmiletü's-Şakâyıḳ, s. 83. Bu konuda, Şâkir, tarihinde şu bilgileri vermektedir: "Vefât-ı Şeyhülislâm-ı Sâbiḳ Mîrzâ-zâde Eş-şeyh Mehmed Efendi", "Rütbe-i sâmiye-i meşḫât-ı islâmîyeden 'azl ile Üsküdar'da Sultân Depesi nâm maḫall-i mürtefi'de vâḳi' kend ü me'va-yı dırın ve 'iffet-saray-ı pışınınde ḫalvet-gerin-i peygüle-i ârâm ve kenâr-ı seccâde-i ta'abbüd ü teheccüdde subḫ ü şâm-pâ-bercâ-yı ḳıyâm olup 'ünvân-ı şebâbından evân-ı simn-i vaḳf ü şeyhülḫta mentehi olunca-naḳd-i vaḳt-i 'ömr-i 'azizi neşr-i 'ulûm-ı duniyyeye meşrûf ve enfâs-ı ma'düde-i zindeḡânusi ḫuzûzât-ı dünyeviyeden mücânebet birle semt-i zühd ü taḳvâyâ matûf olan 'allâme-i yegâne ve fehḫâme-i bî-bahâne Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi Hazretleriñiñ şâ'ir-i ruh-ı cennet-âşiyânü 'âzim-i nüzhet-saray-ı ferruḫ ü reyḫân "ve üzlifetil-cennetiñ lilmüttakın' makamında mesned-nişın-ı dârü'mi'âm-ı cinân oldu... [' Şu'arâ/90. O gün cennet taḳvâ sahiplerine yaklaşırlır.]" Sâmi, Şâkir, Subhî Tarihi (Şâkir kısmı) vr. 65a.; Mir'at-İstanbul s. 185'te bu vefat tarihiñin 1146 olarak verilmesi yanlıştır.

med Efendi" ibâresini oluşturan harfler ebced hesabıyla toplandığında ölüm tarihi olan H. 1147'yi vermektedir.

Kaynaklar, Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi'den övgü ile bahsetmektedir⁶⁶. O, her şeyden önce iyi bir müslümandır. Sabah akşam ibadet eden bir kişidir. Kaynaklarda onun hakkında kullanılan sıfatlar, zühd, takva gibi dini terimlerdir. Hatta, Şakir, tarihinde onun müttaki oluşundan hareketle, Kur'an-ı Kerim'in Şu'ara suresinin "ve üzlifetil-cennetü lilmüttakîn" [O gün cennet takvâ sahiplerine yaklaştırılır.] 90. ayetini misal vermiştir. Kendisinin her üç günde bir Kur'an-ı Kerim'i hatmeden, günahattan sakınan, bir müşkül halinde müracaat eden meşayih-i kurrânın müşkülünü halleden, âlim, fâzıl ve iffetli bir zât olduğunu söylerler. Onun için kullanılan sıfatlardan birisi de "muhyi's-sünne", yani Hz. Muhammed'in sünnetini ihya eden, ayağa kaldırandır.

2) MEZARI

Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi, bugün, Üsküdar Karacaahmed Mezarlığı'nın Tunusbağı'ndan Selimiye'ye giden caddenin solunda⁶⁷ kalan kısmında mevcut "Mîrzâ-zâdeler Sofası"ndaki mezarında istirahat etmektedir. Mezar taşının üzerinde,

Hüve'l-Hayyü'l-Bâkı
Merhûm ve mağûrun leh
Sâbıkâ şeyhü'l-islâm
ve müftiyü'l-enâm Mîrzâ-zâde
Şeyh Mehmed Efendi
Rûhuna el-Fâtiha
sene 1147

66 "...merhûm müşârün ileyh elhaq taħammül-i 'abâ-i perhîz ü 'ifâfda düş-ber-düş-ı 'arifi Bestâmı ve neşr-i fevâyin ü nezâhlet ile çîrâf u eknâfda neşha-rız-i şöhet-i 'Attâr u Câmı olup pıç-gâhu ifâdesinde üdebâ-yı zamân zânü-zede-i istifâde ve dârü'l-'ulûm-ı fazl-ı karar-dâdesinde dânişverân-ı cihân hüdmet-güzâr-ı dânişmendü ve i'âde oldığundan ma'adâ terâzü-yı nazar-ı 'itibârında dirhem ü dinâr hem-kefe-i ğubâr kim miqdâr-ı mevleviyyet ve şadâretinde iktisâb-ı rızâ-yı Hüdâdan ğayrı pişe ve derün-ı feyz-i meşhûnunda haşyetullahdan özge fikr ü endişesi olmayup çerağ-ı halvet-hâne-i hayâtları pûf-kerde-i tînd-bâd-ı memât olunca her şeb tâ-be-scher cebhe-i nûrânı tât at u münâcâtı kandil-i pür-ziyâ-yı seccâde-i tehecçüd ü 'bâdât ve her üç günde bir hatm-ı Kur'an-ı Kerim ile müteveccih-i dergâh-ı kâbila'd-da'vât olup meşayih-ı kurrâ celil-i kırâ'atde kendülerden recâ-mend-i hall-i müşkilât olırlar idi sinmleri a'dâdı sa'yumu güzâr idicek vâsıl-ı rahmet-i perverdigâr Üsküdar'da vâlidleri cenbinde muķm mesned-i mezar oldılar..." Sami, Şakir, Subhi Tarihi (Şakir kısmı) vr. 65a.; "Hâlen ecille-i fuhûlden pirâye-beşş-ı şadâret-i Rum 'allâmc-i zemân Mîrzâ-cân-ı devrân Mîrzâ-zâde Şeyh Muħammed Efendi Hâzretleri..." Safâyi Tezkiresi, Esad Ef. 2549, vr. 278a.; "...hüdâvendigâr-ı 'âlem-penâh ve zillullah-ı sa'âdet-i dest-ğâh efendimiz Hâzretleriniñ ğun-i cüllüs-ı meymenet-i me'nûslarında revnaķefzâ-yı maķâm-ı iftâ olan muhyi's-süne merhûm Eş-Şeyh Mehmed Efendi Hâzretleri..." Süleyman İzzî Efendi: İzzî Tarihi, II. C., vr. 159b.

67 Bazı kaynaklarda, bu sofanın dolayısıyla Mehmed Efendi'nin mezarının yeri yolun sağında gösterilmiştir. Mesela, "...Üsküdar'da Paşakapısı önünden Karacaahmed'e giden caddenin sağ tarafından sayılarak biraz gidilüp maķberenin sağ cenâhında Tunusbağı diyü nâmdâr olan ve kabristânın yola yakın bir maķallinde pederleri merhûmunı cenbinde medfûndurlar..." Fındıklı İsmet Efendi: Tekmiletiş-Şakâyık, s. 83-84.

İbâresini okumaktayız. Merâkûd-ı Mu'tebere-i Üsküdar'da, Şeyh Mehmed Efendi'nin mezar taşının üzerinde "Nevver'allahu merkadehu ve fi a'la illiyyin erkadh ruh-ı şerifiyçün el-Fatiha Sene 1147" kayıtlıdır denmektedir ki bu yanlıştır⁶⁸.

Mezarının yukarıya doğru sağında küçük kardeşi meşhur şair Mîrzâ-zâde Ahmed Neylî (öl. H. 1161/M. 1748)'nin kabri vardır; yola doğru solunda ise üç tane boş mezar bulunmaktadır. Bu boş yerlerin maalesef taşları sökülmüş, yerine yeni mezar açılması için fırsat kollanmaktadır. Bu, taşları sökülmüş mezarların, Mîrzâ-zâdeler ailesinin kurucusu Mîrzâ Mehmed Efendi, Mîzâ-zâde Mustafa Efendi ve Neylî-zâde Hamîd Efendi'ye ait olduğu bellidir. Şeyh Mehmed Efendi'nin hemen yanındaki taşları sökülmüş mezar babası Mîrzâ Mehmed Efendi'ye, onun yanındaki mezar genç yaşta vefat eden müderris kardeşi Mîrzâ-zâde Mustafa Efendi'ye ve üçüncüsü de Neylî'nin oğlu müderris Neylî-zâde Hamîd Efendi'ye ait olmalıdır. Çünkü, kaynaklara göre, Şeyh Mehmed Efendi babasının yanında medfundur⁶⁹. Kaynaklar zikretmese bile, Şeyh Mehmed Efendi'nin babasının yanında gömülmüş olması gerekir. Babası H. 1093/M. 1682'de, Şeyh Mehmed Efendi H. 1147/M. 1734'te, Mîzâ-zâde Mustafa Efendi H. 1100/M. 1688'de ve Neylî-zâde Hâmid Efendi H. 1181/M. 1669'da vefat ettiğine göre, bugün sofadan geriye kalan, mezar taşları duran ve sökülmüş olan mezarların tam sırası yukarıdan yola doğru şu şekilde olmalıdır: Neylî, Şeyh Mehmed Efendi, Mîrzâ Mehmed Efendi, Mîrzâ-zâde Mustafa Efendi ve Neylî-zâde Hamîd Efendi'nin kabirleri... Mîrzâ Mehmed Efendi ve Neylî-zâde Hamîd Efendi'nin sökülme mezar taşları yola doğru 3 metre aşağıda, bir ağacın altına atılmıştır.

3) AİLESİ

Şeyh Mehmed Efendi, Şeyhülislam Feyzullah Efendi'nin kızı Seyyide Ayşe Hanım'la evlenmiş ve bu evlilikten ilk çocuk olarak kazaskerlik, şeyhülislamlık ve nakîbüleşrâflık yapmış olan Mehmed Sa'id Efendi H. 1122/M. 1710'da dünyaya gelmiştir⁷⁰.

Sicill-i Osmânî'de, ünlü şair Ahmed Neylî'nin, Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi'nin oğlu olduğu kayıtlıysa da, bu yanlıştır. 18. yy.'ın üstad şairlerinden olan Ahmed Neylî, yukarıda da çeşitli vesilelerle bahsettiğimiz gibi, Şeyh Mehmed Efendi'nin oğlu değil, en küçük kardeşidir⁷¹.

Şeyh Mehmed Efendi'nin ismini bilemediğimiz bir de kızı vardır. Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi'nin kızı, Şeyhülislam Mehmed Es'ad Efendi ile evlenmiş

68 Behçetî Üsküdarî: Merâkûd-ı Mu'tebere-i Üsküdar, s. 77.

69 "...kabristânın yola yakın bir mahallinde pederleri merhûmun cenbinde medfundurlar..." Fındıklı İsmet Efendi: Tekniletü's-Şakâyık, s. 84.; "Şeyh Mehmed Efendi 1147 H./1735 M. de vefat ederek Tunusbağı'nda babasının yanına defnedildi...", İ. H. Uzunçarşılı: Osmanlı Tarihi, IV. C., s. 468.

70 Mehmed Sa'id Efendi hakkında daha geniş bilgi için bkz. Dr. Atabey Kılıç: "Mîrzâ-zâdeler Ailesinden Mehmed Sa'id Efendi", Yedi İklim, Sayı 56, Kasım 1994, s. 36-38.

71 Mehmed Süreyyâ: Sicill-i Osmânî, IV. C., s. 228.

ve bu evlilikten 1178 ile 1789 yılında iki defa şeyhülislam olan Mehmed Şerif Efendi dünyaya gelmiştir. Onun da kızı şair Fitnat Hanım'ın annesinin bahsedilen hanım olup olmadığını bilmiyoruz. Sultan I. Abdülhamid ile III. Selim zamanlarında iki defa şeyhülislam olan Mehmed Şerif Efendi, H. 1133/M. 1720-21 tarihinde İstanbul'da doğmuş, zamanın büyük ulemâsından ders almış ve H. 1151/M. 1738-39'da mülâzım olmuştur. Şerif Efendi, 27 Muharrem 1204/17 Ekim 1789'da şeyhülislamlıktan azledilmiş ve Hoca Paşa Câmii yakınındaki konağında ibâdetle meşgul iken aynı senenin 10 Ramazan/24 Mayıs gecesi vefat etmiştir.

Şerif Efendi'nin 'Atâullah Efendi ve Mehmed Es'ad Efendi adlı iki oğlu vardır. Mehmed Es'ad Efendi babasının ilk meşihati sırasında vefat etmiştir.

Mehmed 'Atâullah Efendi' Es'ad Mehmed Efendi-zâde Şeyhülislam Şerif Mehmed Efendi'nin oğlu olup, 10 Cemâziyelevvel 1173/23 Ocak 1758 gecesi doğmuştur. Annesi Hatice Hanım'dır. Kazasker-zâde olmak hasebiyle 12 Şevval 1185/18 Ocak 1772'de akrabası olan, Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi'nin oğlu Şeyhülislam Mîrzâ-zâde Mehmed Sa'id Efendi'nin emriyle Müderris olmuştur. Kabakçı Mustafa vak'asında III. Selim'e karşı irticâ'ı temsil eden başlıca sîmâlardan biridir. 26 Ramazan 1226/13 Ekim 1811'de Güzelhisar'da vefat etmiştir. Câmî-i Atik haziresinde medfundur.

'Atâullah Efendi'nin Şerif Mehmed Efendi ve Şerife Hanım isimli iki evladı vardır.

Şerif Mehmed Efendi, Ebu İshak-zâde 'Ataullah Efendi'nin oğludur. İzmir, Bursa kadılıkları, Mekke, İstanbul, Anadolu, Rumeli pâyeleri almış, H. 1276/M. 1859-60'da vefat etmiş ve Sultan Selim'de Ebu İshak İsmail Efendi Câmii haziresine defnedilmiştir.

Şerife Hanım, Ebu İshak-zâde 'Atâullah Efendi'nin kızıdır. Osman Paşa-zâde Paşa'nın oğlu Sâlih Bey'le evlenmiştir.

4) ESERLERİ VE ÇEVRESİNDEKİ KİŞİLER

a) Mîrzâ-zâde Câmii

Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi, gördüğü bir rüya üzerine Üsküdar Sultantepeci Hâce Hatun mahallesinde, Müfti Câmii ismiyle de anılan, bugün üzerinde "Şeyhül-İslam Mirzazâde Şeyh Mehmet Efendi Camii Şerifi M. 1734" yazılı yeni mermer kitâbesi bulunan bir câmî yaptırmıştır. Câmî Üsküdar'da Sultantepeci Kirişçi Sokağı'ndadır. Avlu kapısının birisi Kirişçi Sokağı'na, birisi de Servilik Caddesi'ne açılır. Mabedin son cemâat yeri ahşaptır. Sağındaki minâresi küpüne kadar taş, üstü tuğladır. Câmiin kible tarafına iki sıra halinde sekiz pencere açılır. Mabedin mihrab içi kible tarafı duvarları kanatlara kadar çok kıymetli çinilerle kaplıdır. Bu çiniler mütâreke döneminde işgal eskerlerince tahrip edilmiş, bir kısmı da yerinden sökülüp çalınmıştır. Arada sonradan birleştirildikleri anlaşılan mavi desenli ve çiçekli çiniler de vardır.

Câmiye girdikten sonra, müezzin mahfilini geçince sağ tarafta, duvara asılmış, çerçeveli, siyah zemin üzerine beyaz yazı ile yazılmış bir manzûme vardır. Mîrzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi'nin gördüğü rüya üzerine kendisinin kaleme aldığı 11 beyitlik manzûme şudur:

Mîrzâ-zâde fâzîl-ı raḥle
 Müftî-i dehr-i 'âlem-i mille
 Gördi bir gîce bir mübeşşire kim
 Ḥayr-ı dâreyn andadır cümle
 Ya'ni bu buḡ'a-i mübârekede
 Seyyidü'l-ḥalk şâhibü'l-ḥulle
 Oldı bir demde cilve-ger ammâ
 Nûr ile taldı oldı pür-şu'le
 Ol lisân-ı faşîḥ-i Ḥaḡ-gûdan
 Cereyân itdi mebhâş-ı ḥalle
 Ma'ni-i ḥulleti su'âl itmiş
 Ḥâlin aınmış o şâhibü'l-vusla
 Oldı ḥayli zamân bu rü'yâ
 Ḥâlet-engiz o hâdi-i sübüle
 'Aḳıbet oldı aña ol ḥâlet
 Vaz'-ı mescid bu buḡ'aya 'ille
 İşidince bu ma'nâyı 'alemi
 Ol fakır ü ḥaḳır zevḳıla
 Eyleyüp işbi kışşaya imâ
 Ḳâfiye teng iken bilâ-mühle
 Feyz ü ilhâmıla didi târiḥ
 Câmi'-i nûr u mescidü'l-ḥalle
 Sene 1144

Ketebehu Ahmed Râkım Ḥ'âce-i Sarây-ı Hümâyûn 1317

Bu manzûme H. 1144/M. 1730'da hazırlanmış, H. 1317/M. 1899'da Saray-ı Hümâyûn hocalarından Hattat Ahmed Râkım Efendi tarafından yazıya geçirilmiştir. Manzumeden anlaşıldığına göre, câmiî yaptıran Mîrzâ-zâde Mehmed Efendi bir rüya görmüş, rüyasında "hulle" kelimesi üzerinde durulmuş, Mehmed Efendi bunu rüyasına giren zâttan sormuş, sonra bunun manasının bir cami yaptırmak olduğunu öğrenince buraya bu güzel câmiî yaptırmıştır. Hullenin manası sadık dost ve dostluktur. Yaptırdığı câmide cuma namazının kılınmasına müşâade edilmesini de

bu manzûmeyi sunarak istemiştir. Şiiriyle beraber sunduğu arz-ı hâli de aşağıya kaydediyoruz⁷².

"Ma'ruse-i dai hasları budur ki, mahmiye-i Üsküdar humiyet an-il ekdar mahallatından Hacce Hatun mahallesinde bi daileri devlet-i aliyelerinde bir mescid-i şerif binasına muvaffak olup mescid-i mezburun salat-ı cuma ve salat-ı iydeyn [iki bayram] ikametine müsaadesi olmağın mescid-i mezburda minber vaz' olunup, hutbe, salat-ı cuma ve salat-ı iydeyn ikametine izn-i hümâyunları müfid hatt-ı hümâyun u saadet makrunlarıyla bala-yı arzı halimi tezyin ve teşrif-i iclal buyurmaları müsteday-ı dai haslarıdır. Bakı ferman kerametlü, şecaetlü diyanetlü mahabetlü efendimindir. Ed-dai Şeyh Muhammed ufiye anhü"

Şeyh Mehmed Efendi'nin bu isteği hükümdar tarafından kabul edilmiş ve bu tarihten sonra câmide cuma ve bayram namazları kılınmaya başlanmıştır⁷³.

Üsküdar Tarihi'nde, câmiin yanında üstündeki kitâbesi kazanmış bir çeşmeden bahsediliyorsa da, biz bu çeşmeyi göremedik. İ. H. Konyalı, 1941 yılında gördüğü bu çeşmeyi Şeyh Mehmed Efendi'nin H. 1143/M. 1730 tarihinde yaptırmış olması gerektiğini belirtiyor⁷⁴.

Yine, İ. H. Konyalı, bu câmiin bitişiğinde Mirzâ-zâde Mehmed Efendi Kütüphanesi'nin varlığından da bahsediyor ki, biz bu eseri de câmi ziyaret ettiğimizde göremedik. Üsküdar Tarihi'nden edindiğimiz bilgiye göre, taş ve tuğla ile yapılmış, kapıları demirden bir kütüphanedir. H. 1143/M. 1730'da yapılmıştır⁷⁵.

b) Talebeleri

Şeyh Mehmed Efendi, ilmiye sınıfındaki bunca görevi başarıyla yürüten bir insandır. Onun bilebildiğimiz öğrencileri arasında yeğeni Elhac İsmâ'il Efendi ve şair Seyyid Vehbî Efendi vardır.

Elhac İsmâ'il Efendi, H. 1093/M. 1682'de vefat eden Mirzâ Mehmed Efendi'nin kızından torunu, dolayısıyla Şeyh Mehmed Efendi'nin de yeğenidir. Âlimlerin en iyilerinden ve kendisine özel bir ihtimam gösteren dayısı Şeyh Mehmed Efendi'den çeşitli bilimleri öğrenmiştir. Şam, Mekke ve İstanbul kadılığı yapmış, H. 1164/M. 1751'de vefat etmiştir. Kabrinin Mirzâ-zâdeler Sofrası'nda olduğu kayıtlıysa da, maalesef, talan edilen sofada İsmâ'il Efendi'nin de mezarı kaybedilmiştir. Mezar yerini tam olarak bilemediğimiz için, bugün mezarında kimin yattağı da belli değildir⁷⁶.

Bilebildiğimiz öğrencilerinden Seyyid Vehbî Efendi de, yüksek ilimleri Şeyhü'l-islam Mirzâ-zâde Şeyh Mehmed Efendi ve küçük kardeşi Mirzâ-zâde Ahmed Neylî'den tahsil etmiştir⁷⁷.

72 Bkz. İ. H. Konyalı: Üsküdar Tarihi, I. C., s. 233-234.

73 Câmi hakkında daha geniş bilgi için bkz. İ. H. Konyalı: Üsküdar Tarihi, I. C., s. 232-234.

74 İ. H. Konyalı: Üsküdar Tarihi, II. C., s. 74.

75 İ. H. Konyalı: Üsküdar Tarihi, II. C., s. 403.

76 Fındıklı İsmet Efendi: Tekmiletü's-Şakâyık, s. 173-174.

77 Fındıklı İsmet Efendi: Tekmiletü's-Şakâyık, s. 112-113.

c) Hizmetlileri

Şeyh Mehmed Efendi'nin kethüdâsı Hacı Mahmud Efendi H. 1164/M. 1750-51, telhisiyecisi Kadı-zâde Mustafa Efendi H. 1165/M. 1751-52, imamı ve müderrisi Hâfız Ahmed Efendi ise H. 1180/M. 1766-67'de vefat ederek Üsküdar'da defnedilmiştir.

Bayezid Devlet Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu'nda, Bayezid Devlet Kütüphanesi 34 Dev. Mer 190-18855 numarada kayıtlı olduğu belirtilen, Zeyne'ddin Ebu Nasr Ahmed b. Muhammed El-'Attâbî (öl. H. 586/M. 1190)'nin Cevâmiyü'l-Fıkıh adlı eserinin 2. cildinin başında, Mîrzâ-zâde Mehmed Efendi'ye ait bir mülkiyet kaydının varlığından haber veriliyorsa da, bütün gayretlerimize rağmen bu eseri göremedik⁷⁸.

78 Türkiye Yazmaları Toplu Kataloğu, Bayezid Devlet Kütüphanesi Yazmalar kataloğu Ankara 1984., s. 86.